

LUNDS UNIVERSITET
Socialhögskolan
Sol 067
Höstterminen 2003

MOBBNING

Vad 13-14 åriga elever berättar.

Författare: Anzjela Aboud
Britta Nilsson

Handledare: Maria Bangura Arvidsson

Abstract

The purpose with this essay is to describe how children from the seven grade of a Swedish elementary school understand bullying. The following questions have been discussed.

How do the children in this school define bullying?

What do the children think about why someone bully?

Who becomes a victim of bullying and who becomes a bully?

What do the children think about how someone bully?

What do the children feel about adults acting in those situations?

What do the children think about the way the school tries to stop bullying?

What is the difference between the boys and girls answers?

What does the teacher think about bullying?

Does the teacher's opinion agree with the children opinion about bullying?

The method we used in our essay was individual interviews with children. Our survey showed that children and expert opinions about bullying were quite coincident. Our result showed that verbal teasing is the kind of bullying that is most usual among the boys and girls. Furthermore children said that how someone looks can be used by the bully and that there are special places at the school where bullying is practised. The children's experience of the adult's acting was, that adults didn't take any drastic measures to stop and prevent bullying. Finally the children and the teacher pointed out that more activities to prevent bullying are desirable.

Innehållsförteckning

<u>1. INLEDNING</u>	6
<u>1.1 Problemformulering</u>	6
<u>1.2 Syfte och frågeställningar</u>	7
<u>1.2.1 Syfte</u>	7
<u>1.2.2 Frågeställningar</u>	7
<u>1.3 Uppsatsens disposition</u>	7
<u>2. MOBBNING ENLIGT TEORIER</u>	8
<u>2.1 Definitioner enligt tidigare forskning</u>	8
<u>2.2 Olika former av mobbning</u>	9
<u>2.3 Orsaker till mobbning bland eleverna</u>	10
<u>2.4 Mobbning ur ett grupperspektiv</u>	11
<u>3. MOBBARENS OCH MOBBOFFRETS KÄNNETECKEN</u>	13
<u>3.1 Mobbaren</u>	13
<u>3.2 Mobboffret</u>	14
<u>4. ATT MOTVERKA MOBBNING</u>	15
<u>4.1 Lagstiftning</u>	15
<u>4.1.1 Brottsbalken</u>	15
<u>4.1.2 Skollagen</u>	15
<u>4.1.3 Grundskolans läroplan</u>	16
<u>4.2 Skolans förebyggande åtgärder</u>	16
<u>4.3 Vuxnas agerande i skolan</u>	17
<u>5. METOD OCH URVAL</u>	17
<u>5.1 Metodval</u>	17
<u>5.2 Urval</u>	18
<u>5.2.1 Val av skola</u>	19
<u>5.3 Intervjuerna</u>	19
<u>5.4 Etiska överväganden</u>	20

<u>5.5 Tillförlitlighet</u>	20
<u>6. RESULTATREDOVISNING OCH ANALYS</u>	21
<u>6.1 Observation</u>	21
<u>6.2 Elevernas definition av begreppet mobbning</u>	22
<u>6.2.1 Fysisk mobbning</u>	23
<u>6.2.2 Psykisk mobbning</u>	24
<u>6.2.3 Verbal mobbning</u>	25
<u>6.2.4 Mobbning eller bara på skoj</u>	26
<u>6.3 Varför somliga mobbar</u>	26
<u>6.3.1 Mobbarens personlighet som orsak till mobbning</u>	28
<u>6.3.2 Medlöparnas roll i mobbningsprocessen</u>	29
<u>6.4 Elever som blir mobbade</u>	30
<u>6.4.1 Yttre faktorer och dess betydelse</u>	30
<u>6.4.2 Mobboffrets personlighet som orsak till mobbning</u>	33
<u>6.5 Uttryck för mobbning på skolan</u>	34
<u>6.5.1 Elevernas uppfattning av mobbning på skolan</u>	34
<u>6.5.2 Särskilda mobbningsplatser i skolan</u>	35
<u>6.5.3 Elevernas upplevelser av vuxnas agerande</u>	35
<u>6.5.4 Elevernas egen insats mot mobbning</u>	37
<u>6.6 Mobbningsarbetets förankring på skolan</u>	38
<u>6.7 Förslag till att förhindra mobbning</u>	41
<u>6.8 Sammanfattning</u>	43
<u>6.9 Klassföreståndarens syn på mobbning</u>	45
<u>7. SLUTDISKUSSION</u>	47
<u>KÄLLFÖRTECKNING</u>	50
<u>BILAGOR</u>	52
<u>Bilaga 1</u>	52
<u>Bilaga 2</u>	53
<u>Bilaga 3</u>	54
<u>Bilaga 4</u>	55

Förord

Först vill vi tacka skolan och dess personal som med intresse ställt upp och låtit oss genomföra vår studie om mobbning.

Framförallt ett stort tack till alla elever som så villigt ställde upp och delade med sig av sina tankar och erfarenheter under intervjuerna.

Ett särskilt tack till vår handledare Maria Bangura Arvidsson som har bidragit med idéer och stött oss under arbetets gång.

Till sist tackar vi även våra familjer och Elisabeth Williamsson på studentverkstaden som ställde upp för oss för att sammanställa vår uppsats.

Lund 2003-12-27

Anzjela och Britta

1. INLEDNING

1.1 Problemformulering

Alla barn i Sverige går i nioårig grundskola och tillbringar mycket tid i skolan. Det kan uppfattas som att skolan är barnets andra hem. Det är skolans skyldighet att erbjuda barnen en trygg miljö där de ska trivas och utvecklas. Skolan ska även erbjuda goda kunskaper och ge barnen möjligheter att kunna lära sig de grundläggande värderingarna i vårt samhälle. Skolan är också ett komplement till hemmet och kan vara en tillflyktsort för barn som har det svårt hemma. Eftersom barnen tillbringar så mycket tid i skolan är det viktigt att veta hur de upplever sin skolmiljö. Barnets eget perspektiv varierar beroende på den sociala miljön, som även inkluderar skolmiljön.

Under de senaste åren har massmedia uppmärksammat våld i skolan. Det handlar bl.a. om barn som har varit inblandade i mobbning under en lång tid i skolan och har agerat i form av att sätta eld på skolor eller hot mot både vuxna och barn. Därför är det viktigt att uppmärksamma dessa barn på ett tidigt stadium. Oftast formar dessa mobbningsituationer barnet för livet och de har ofta svårt att berätta om dem. Men på senare tid har allt fler vuxna kunnat träda fram och berättat om mobbningen under sina tidiga skolår.

Tack vare att det finns lagstiftning idag för att komma tillrätta med mobbningsproblematiken har dagens skolor blivit bättre på att bekämpa mobbning. Dagens skolor ska inneha ett antimobbningsprogram i vilket det kan ingå mobbningsteam, kamratstödjare eller andra handlingsprogram. För att kunna utarbeta ett antimobbningsprogram som är effektivt är det viktigt att veta vad barnen tycker och förstår om mobbning. Trots ansträngningar att förhindra mobbningen kvarstår problemet. Hittills har man ansträngt sig inte minst i den vetenskapliga världen att utforska mobbning som fenomen utifrån ett vuxenperspektiv. Kanske kan man i framtiden hitta ett annat spår genom att försöka förstå hur barnen själva tänker kring mobbning.

I vår uppsats vill vi försöka förstå hur barnen tänker när det gäller olika frågor om mobbning. Eftersom barnperspektivet är viktigt för oss i det här sammanhanget ligger det i vårt intresse att få en uppfattning om vad barnen själva har att berätta om mobbning som fenomen. Varje barn har sitt eget perspektiv och upplever mobbning ur sin synvinkel som förändras i takt med barnets egen utveckling och förändringar i barnens omgivning. Vi vill även undersöka vad det

finns för skillnader/likheter i hur pojkar respektive flickor tänker om mobbning. För att få en mer heltäckande bild av mobbningsproblematiken kan det vara relevant att ta del av de vuxnas tankar genom att intervjua klassföreståndaren. Vi vill också undersöka hur barnens tankar skiljer sig åt/stämmer överens med vad klassföreståndaren tänker samt jämföra barnens uppfattning med teorier och ledande forskning inom området.

1.2 Syfte och frågeställningar

1.2.1 Syfte

Syftet med denna uppsats är att utifrån barnperspektivet ge en inblick i hur mobbning upplevs av elever i årskurs sju i en svensk grundskola.

1.2.2 Frågeställningar

- Hur definierar eleverna begreppet mobbning?
- Vad tänker eleverna om varför man mobbar?
- Vad tror eleverna om vilka som blir mobbare?
- Vad anser eleverna om vilka som blir mobbade?
- Hur tror eleverna man mobbar?
- Hur upplever eleverna vuxnas agerande vid mobbningssituationer?
- Vad anser eleverna om skolans sätt att förhindra mobbning?
- Har pojkar och flickor olika uppfattning om ovanstående frågor?
- Vad anser läraren om mobbningen?
- Hur överensstämmer lärarens uppfattning med elevernas uppfattning om mobbning?

1.3 Uppsatsens disposition

Vi kommer i uppsatsen att presentera tidigare forskning som vi anser är relevant för ämnet. Vidare kommer vi att beskriva en del av lagstiftningen som knyter an till ämnet. Därefter ger vi vår metodbeskrivning och lämnar information om insamlandet och hur vi har gått till väga i vår bearbetning av insamlad empiri. Sedan följer i uppsatsen vår presentation av resultatet samt en sammanfattning. Avslutningsvis presenteras en jämförelse med klassföreståndarens och elevernas synpunkter på mobbning. Arbetet avslutas med slutdiskussionen. Vi har valt att lägga upp uppsatsen på det viset att metodavsnittet ligger i nära anslutning till presentationen

och analysen av det insamlade materialet. Denna disposition, tror vi, underlättar läsningen av uppsatsen.

2. MOBBNING ENLIGT TEORIER

2.1 Definitioner enligt tidigare forskning

Definitioner av mobbning skiljer sig beroende på vilken forskare som definierar begreppet. Peter-Paul Heinemann definierade i slutet av 1960-talet mobbning som en spontan rörelse som uppstår i en grupp där alla går till angrepp mot en individ. Detta grupstryck utvecklas när medlemmarna i gruppen inte känner varandra väl. De enas därför för att få gemenskap i gruppen genom att överfalla en som ser ut att vara rädd och osäker. Men mobbningen kan även uppstå som ett försvar när det råder gemenskap i gruppen men där den känner sig hotad (Heinemann, 1987).

Dan Olweus genomförde på 1970-talet en studie om mobbning i vilken han formulerade begreppen hackkycklingar och översittare. Eftersom Olweus inriktade sig på pojkar i sin studie definierade han hackkyckling som:

”En pojke som under ganska lång tid blivit och kanske fortfarande är utsatt för andras aggression, dvs. att pojkar eller eventuellt flickor från den egna klassen eller kanske från andra klasser ofta bråkar och slåss med eller retar och hånar honom” (Olweus, 1974:53).

Definitionen utgår ifrån att en individ utsätts under en längre tid för aktiv aggression från andra elever. Detta kan även yttra sig i likgiltighet och impopularitet. *”Med översittare menar vi en pojke, som ganska ofta förtrycker eller plågar någon annan eller andra, pojkar och flickor, fysiskt eller psykiskt”* (Olweus, 1974:54).

Anatol Pikas framställer sin definition av begreppet mobbning på 1980-talet.

”Mobbning är medvetna, icke-legitima fysiska eller psykiska angrepp och/eller uteslutningar ur gemenskapen, som riktas mot en enskild person i underläge av en grupp vars medlemmar förstärker varandras beteende i interaktion” (Pikas, 1989:42).

Pikas efterföljer Heinemanns idéer om mobbning, men lägger vikt på en moralisk aspekt i definitionen. Han betonar att mobbningen sker medvetet och är omoralisk (Björk, 2000).

I mitten av 1980-talet förtydligade Olweus sin definition av mobbning. *”Det är mobbning när en eller flera individer, upprepade gånger och över tid blir utsatta för negativa handlingar från en eller flera individer”* (Björk, 2000:21). I sin nyare forskning betonar han att en mobbningssituation innebär en obalans i maktförhållanden, där den svagare har det svårt att försvara sig. Med negativa handlingar menas att någon utsätter en annan för obehag eller skada mer eller mindre avsiktligt (Eriksson, Lindberg, Flygare, Daneback, 2002).

Gunnar Höistad formulerade på 1990-talet mobbningsdefinitionen som: *”När en eller flera personer upprepade gånger, under en längre tid, utsätter en eller flera individer för medvetna, aktiva destruktiva handlingar och/eller utslutning”* (Höistad, 2001:73). Enligt honom indelas mobbningen i tre olika typer som psykisk, verbal och fysisk. Nya generationen av forskare som Zelma Fors och Gunilla O Björk undersöker genom sina studier maktförhållanden mellan mobbaren och mobboffret. De menar att mobbaren skadar offret medvetet. Precis som Olweus hävdar de att mobbning är upprepade negativa handlingar under längre tid som en person utsätts för.

Dagens definition av mobbning är antagen av Barnombudsmannen och Rädda Barnen:

”När en eller flera personer, vid upprepade tillfällen och under en viss tid, säger eller gör kränkande eller obehagliga saker mot någon som har svårt att försvara sig. /.../ Retsamhet som ständigt upprepas, trots tydliga tecken på obehag hos den som blir retad, räknas också som mobbning” (Olweus, 1999:9).

Denna definition överensstämmer med vår egen uppfattning om vad mobbning är, men vi kommer ändå att använda oss av Höistads indelning av mobbningstyper i fysisk, psykisk och verbal mobbning. Vi anser att denna indelning överensstämmer bäst med vad våra respondenter anser om hur man mobbar samtidigt som den passar bäst i dispositionen av vår uppsats.

2.2 Olika former av mobbning

Det finns olika sätt att mobba. Gunnar Höistad delar in mobbningshandlingarna i följande tre grupper: fysisk, psykisk och verbal mobbning. Bland de tre grupperna är det lättast att upptäcka **fysisk mobbning**, eftersom det syns på barnet i form av t.ex. blåmärken eller förstörda kläder. I fysisk mobbning ingår även knuffar och sparkar samt andra påtvingade fysiska handlingar. Enligt Sharp och Smith (2003) räknas även som fysisk mobbning

exempelvis att ta saker från någon och förstöra någons ägodelar. De flesta forskare på området delar en uppfattning om att pojkar ägnar sig mera åt fysisk mobbning än flickor, eftersom pojkar traditionellt betraktas som det mer aggressiva könet. De använder i större utsträckning fysisk kraft samt hot för att lösa konfliktsituationer. Men pojkarna ägnar sig också åt verbal och psykisk mobbning (Eriksson, Lindberg, Flygare, Daneback, 2002). **Psykisk mobbning** är betydligt svårare att upptäcka. Den är vanligt förekommande och kallas även för tyst mobbning. Den sker oftast i det dolda och kan utövas i form av fula gester, grimaser, menande blickar och andra markeringar som görs i syfte att såra någon (Höistad, 2001). Flickor använder sig mera av olika dolda sätt för att försämra kamratrelationer, exempelvis genom att tala bakom ryggen på andra och skratta åt en. Dessa metoder används för att utesluta en individ från gruppen och visa att den inte är välkommen (Eriksson, Lindberg, Flygare, Daneback, 2002). **Verbal mobbning** innebär att säga elaka och obehagliga saker, reta eller hota någon direkt samt sprida rykten eller viska i personens närvaro. Den typen av mobbning är svårare att upptäcka än psykisk mobbning (Höistad, 2001).

Dan Olweus delar in mobbningen i **direkt** och **indirekt**. Till direkt mobbning räknar han exempelvis slag, sparkar, kränkande och hånfulla kommentarer. Att bli utfrusen däremot, baktalad och att inte vara med i kamratkretsen är exempel på indirekt mobbning. Att ständigt upprepade gånger reta någon genom att håna, hota eller hindra personen att få vänner och att få vara med i kamratkretsen är även exempel på indirekt form av mobbning (Olweus, 1999).

2.3 Orsaker till mobbning bland eleverna

Enligt Olweus undersökningar hade nästan 75 % av barnen i en kontrollgrupp någon form av avvikande utseende. Det tyder på att de flesta människor har någon slags avvikelser. Det betyder även att mobbaren som är ute efter yttre avvikelser hos en person med den största sannolikheten kommer att hitta dessa. Detta medför att mobbarens fördomar kan bli bestyrkta. Mobbaren utnyttjar ofta i en mobbningssituation den yttre avvikelser i utseendet hos den personen som han eller hon har valt att mobba, men det behöver inte innebära den verkliga orsaken till mobbningen (Olweus, 2001). Bland elever råder en uppfattning att mobbningen är följden av något som t.ex. utseendet. Detta kan t.ex. komma till uttryck i att personen bär glasögon, har rött hår, är överviktig, har avvikande kläder eller talar med dialekt. Men undersökningarna av pojkar gjorda av Olweus visar att mobboffer inte är mer avvikande i yttre bemärkelse jämfört med andra. Det enda som Olweus konstaterade var att mobboffret är

något fysiskt svagare än sina plågåre (Eriksson, Lindberg, Flygare, Daneback, 2002; Olweus, 2001).

Gunnar Höistad instämmer med Olweus tankegångar: *”Det yttre är dock inte förklaringen till att någon blir mobbad, men används ibland som en förevändning att mobba”* (Höistad, 1995:68). Enligt honom mobbas inte alla som har en yttre avvikelse. Avvikelsen kan vara en form av test för mobbaren för att se hur den andra personen bemästrar ett sådant angrepp. Mobbaren vill genom detta beteende se hur personens personlighet är. Det är mobboffrets personlighet som kan ge mobbaren anledning att mobba (Höistad, 1995).

Anatol Pikas menar även att personlighetsdrag hos mobbaren har betydelse för uppkomsten av mobbning. *”Min hypotes är, att en viss del av mobbning initieras av elever med personlighetsdrag kring faktorn Begåvning för negativt beteende”* (Björk, 1995:24). Pikas menar med detta att mobbningens orsak kan finnas i mobbarens och mobboffrets personlighetsdrag och denna kan vara en konsekvens av föräldrarnas uppfostran när något har gått snedd i primärsocialisationen. Detta kallar Pikas för negativt beteende (Axelsson & Kjellberg; 2001).

2.4 Mobbning ur ett grupperspektiv

Mobbningen uppstår i en grupp när personer inte känner varandra, inte har något att göra och är rädda anser Heinemann. Frukten och rädslan framkallas oftast i mötet med det främmande och okända. Det kan äga rum i stora anonyma miljöer. Rädsla för obekanta barn kan finnas i ex. storstadsskolor, där inte alla barn har möjligheten att lära känna varandra. På grund av rädslan enas personer i en grupp för att överfalla någon som är ännu räddare än medlemmarna i gruppen. Rädslans orsaker förändras hos individen under uppväxttiden. Mobbning är *”ett gruppfenomen, med en av gruppen styrd dynamik. Det har en måtlig påverkan på gruppmedlemmarna och en oerhört hård och skadlig effekt på den eller dem som blir utsatta”* (Heinemann, 1987:187). Heinemann menar att gruppen utövar ett tryck på individen, som tvingas att följa gruppens regler för att bli accepterad. Vägrar personen att göra det, riskerar han dels utfrysning och ensamhet och dels gruppens fientlighet. Yttre avvikelser hos en person eller förändringar i dennes utseende kan användas av dem som vill mobba och tas som tröst och förklaring av dem som råkar illa ut enligt Heinemann. Men grupptricket har effekt bara i de fall där avvikaren inte har något att sätta emot.

Olweus hävdar också att mobbning är ett gruppfenomen. I en mobbningsituation kan individen följa en modell som kan vara aggressiv: *"De som blir mest påverkade av sådana modell-effekter, är sannolikt elever som själva är lite osäkra och osjälvständiga (medlöpare), som inte har någon självklar status bland kamraterna och som gärna skulle vilja hävda sig"* (Olweus, 2001:33). Gruppen belönas genom att vinna striden över offret. De tänker inte mycket på de negativa konsekvenserna av mobbningen från lärare, föräldrar och kamrater. Detta medför att elever som är *"neutrala"* försvagas och deltar i mobbningen. Att mobba i en grupp kan även innebära *"en minskad känsla av individuellt ansvar"* (Olweus, 2001:33). Olweus menar att individen ofta upplever ett betydligt mindre ansvar i en mobbningsituation när flera personer är med om det. Att gruppen vid upprepade tillfällen angriper en person kan leda till att denne så småningom uppfattas som värdelös och därför kan trakasseras. Denna process minskar även skuld känslor hos mobbarna.

Höistad anser att han aldrig har upplevt att mobbaren är ensam i en mobbningsituation. Det finns alltid någon eller några som aktivt eller passivt uppmuntrar mobbaren. Den som tiger i en mobbningsituation samtycker med den. Gruppens tryck är mycket stark, både när det gäller medlemmarna emellan och från mobbarens sida. Detta gör att många känner sig tvingade att agera på ett sätt de annars inte brukar göra. Grupptricket gör att personen tror att denna måste hänga med. Gör man inte det och börjar inse att det är fel att mobba tror eleven oftast att det bara är eleven själv som upplever det, men denna uppfattning är dock fel. Medlemmarna i gruppen vågar inte göra något av rädsla för att bli utstötta från gruppen. Bryter en i gruppen mot ledarens maktutövande kan även andra få mod att följa efter. Detta kan leda till att ledaren i gruppen förlorar lite av sin makt. På så sätt tvingas ledaren av medlöparna att agera för att inte förlora sin maktposition (Höistad, 2001).

Även Zelma Fors anser att mobbningen kan förstås utifrån ett grupperspektiv. I gruppen kan finnas formella regler om att inte mobba och ibland tvärtom, dvs. att den informella regeln kan vara att mobba en elev. Att sluta mobba innebär ett brott mot regeln. Detta kan vara ett skäl till att vissa elever (medlöparna) inte bryter med gruppen som mobbar av rädsla för att själva inte bli mobbade (Fors, 1995).

3. MOBBARENS OCH MOBBOFFRETS

KÄNNETECKEN

Det finns många likheter mellan mobbaren och mobboffret. För det första är båda offer för att de har svårare att hantera livet än andra. Båda lider av ett dåligt självförtroende. Mobbarens dominans och aggressivitet är inga tecken på ett bra självförtroende. Snarare döljer de sin inre osäkerhet och otrygghet genom detta självsäkra beteende. Mobboffrets dåliga självförtroende grundar sig på att han eller hon är utsatt. Både mobbaren och mobboffret är ofta deprimerade och de har ibland självmordstankar. Dessutom har eller får de båda sociala svårigheter. En del av dem har svårt att knyta an och behålla positiva kontakter med andra barn eller vuxna. De kan även vara mobbare och offer samtidigt. (Höistad, 2001).

3.1 Mobbaren

Mobbaren har vissa generella kännetecken menar Olweus. De kan vara fysiskt starkare än klasskamraterna och speciellt offren. Mobbaren har ett starkt behov av att dominera och undertrycka andra elever samt hävda sig med våld och hot för att få sin vilja genom. Mobbaren har ofta häftigt temperament, vilket innebär att denne lätt blir arg och även kan försöka uppnå fördelar genom fusk. Mobbarna har ofta en relativt positiv uppfattning om sig själva, har en skrämmande effekt på andra och uppfattas som tuffa av omgivningen. Detta leder i många fall till att mobbaren uppnår popularitet i gruppen. Mobbaren har ofta en liten grupp på 2-3 kamrater omkring sig, som ger dem stöd och verkar tycka relativt bra om dem. Pojkarna utmärker sig ofta som hårda och systematiska plågare (Olweus, 2001).

Mobbaren är duktig på att ha en viss struktur samt regler och även ha en uppfattning om förutsägbarhet i andra människors beteenden: *"Mobbaren tycks ständigt vara i behov av nya kritiska situationer, som bara de kan hantera och som därför gör dem till en sorts situationens mästare"* (Björk, 1999:50). För mobbaren gäller att tillämpa regler som den aktuella situationen kräver. Björk anser att det som mest utmärker mobbaren är hans förmåga att läsa spelet och i en kritisk situation avgöra den bästa strategin.

Ett aggressivt beteende utmärker mobbaren i olika situationer, vilket är resultat av mobbarnas uppväxtförhållanden: *"... För lite kärlek och omsorg och för mycket frihet under uppväxtåren starkt bidrar till utveckling av ett aggressivt reaktionsmönster"* (Olweus, 2001:30).

Mobbarens relationer till sina föräldrar karakteriseras av *”en negativ grundinställning präglad av brist på värme och engagemang /.../ för lite kärlek och omsorg /.../ maktorienterade uppfostringsmetoder som fysisk bestraffning”* (Fors, 1995:15). Detta kan framkalla liknande förhållningssätt från mobbarens sida i relationen till mobboffret. Mobbaren kan reagera på liknande sätt och använder sig av fientlighet och kontroll, menar Fors.

3.2 Mobboffret

Flera faktorer bidrar till att det kan uppstå mobbningsituationer i skolan. Det rör sig bl.a. om skolklimatet, skolledningens hållning, lyhördhet och engagemang av elever med en aggressiv eller ängslig personlighet. I de flesta fall är relationsproblem orsaken till mobbning och inte avvikande utseende eller beteende. Mobbaren använder emellertid oftast detta som argument för att få mobba (Höistad, 2001).

Ändå finns det vissa barn som löper större risk än andra att bli mobbade. Dessa barn är ofta ensamma, saknar nära vänner i skolan och har svårt att hävda sig gentemot sina kamrater. Att upplevas som avvikande eller annorlunda jämfört med de flesta andra elever kan också bidra till att man kan bli mobbad. Dessutom finns det de elever som kan framkalla mobbningen genom sitt beteende när de t.ex. inte följer de andra elevernas regler eller stör andra elever i deras aktiviteter. I riskzonen befinner sig också elever med särskilda behov, framför allt barn med inlärningssvårigheter (Sharp & Smith, 2003). Barn som blir överbeskyddade av sina föräldrar kan också löpa större risk att bli mobbade: *”Ett överbeskyddat barn har inte fått redskapen att själv hantera de svårigheter det råkar ut för och kan därför få svårare att klara påfrestningar i livet.”* (Höistad, 2001:33)

Enligt Olweus ligger skillnaden mellan mobboffret och mobbaren i deras självuppfattning. Offret utmärker sig genom att vara mera ängslig och osäker än andra elever (Wassberg, 1995). Enligt Olweus forskning har yttre avvikelser mindre betydelse om man kan mobbas, men yttre avvikelser kan användas av mobbaren för att testa mobboffrets styrka och personlighetsdrag. Dessa personlighetsdrag kan enligt forskare som Olweus, Höistad och Pikas spela en roll för om man blir mobbare eller mobboffer. Mobboffret kan också själv mobba när denna vill ge igen på andra p.g.a. sin upplevelse att inte duga och som kan känna ogillandet av andra och väljer därför att andra ska vara rädda för dem istället. Detta kan ge

personen en sorts makt. Deras självhävelsebehov kan ge offret en tillfällig känsla av tillfredsställelse, men i grunden har de ett dåligt självförtroende (Wassberg, 1995). Många mobboffer bagatelliserar sin egen utsatthet. Detta tjänar som ett försvar mot den egna smärtan av förnedring. De försöker att stå ut genom att stänga in alla svåra känslor. Vissa också kan känna skam över att vara ett mobboffer (Höistad, 2001).

4. ATT MOTVERKA MOBBNING

4.1 Lagstiftning

Hur samhället genom lagstiftningen ser på våld och förtryck präglar barnens sätt att förhålla sig till mobbning. Barnen ser t.ex. via klara regler i lagstiftningen att det är oacceptabelt med mobbning i samhället (Olweus, 2001).

4.1.1 Brottsbalken

I den svenska lagtexten förekommer inte mobbning som term utan likställs med misshandel. På följande sätt definieras fysisk mobbning som t.ex. slag och sparkar i Brottsbalken 3 kap 5 §: *”Den som tillfogar en annan person kroppsskada, sjukdom eller smärta eller försätter honom eller henne i vanmakt eller något annat sådant tillstånd, döms för misshandel ...”* (Brottsbalken, 2002). Den psykiska och verbala mobbningen uppmärksammas inte av lagstiftare på samma sätt som den fysiska mobbningen i lagtexten fast forskningen (Höistad, 2001) tyder på att den psykiska och verbala mobbningen inte orsakar mindre skada än den fysiska mobbningen.

4.1.2 Skollagen

I skollagen 1 kap 2 § står: *”Var och en som verkar inom skolan skall främja aktning för varje människas egenvärde och respekt för vår gemensamma miljö. Särskild skall den som verkar inom skolan*

1. *främja jämställdhet mellan könen samt*
2. *aktivt motverka alla former av kränkande behandling såsom mobbning och rasistiska beteenden”* (Skollagen 1985:1110, 2002).

4.1.3 Grundskolans läroplan

Enligt läroplanen (Lp 94, 1994) som bygger på skollagen står: *"Ingen skall i skolan utsättas för mobbning."* Lärarens uppgift bl.a. är att enligt Lp: *"uppmärksamma och i samråd med övrig skolpersonal vidta nödvändiga åtgärder för att förebygga och motverka alla former av kränkande behandling, ..."*. Rektorn har enligt läroplanen huvudansvaret för att *"upprätta, genomföra, följa upp och utvärdera skolans handlingsplan för att förebygga och motverka alla former av kränkande behandling, såsom mobbning och rasistiska beteenden bland elever och anställda, ..."* (Lp 94, 1994).

4.2 Skolans förebyggande åtgärder

Enligt Olweus kan man i skolan arbeta förebyggande med hjälp av åtgärdsprogram på skolnivå, klassnivå och på individnivå. Åtgärder på skolnivå kan innefatta undersökningar med frågeformulär och studiedagar om mobbning. Skolan kan även förbättra rastvaktsystem och öka ingripande samt försöka göra skolmiljön attraktivare med möjligheter att inbjuda till positiva aktiviteter. Allmänna föräldramöten och upprättande av informella telefonkontakter kan också vara effektiva i förebyggande arbete mot mobbning (Olweus, 2001). Åtgärder på klassnivå kan visa sig genom klassregler mot mobbning via exempelvis klagörande, beröm och sanktioner samt rollspel, litteratur och inläring genom samarbete och gemensamma positiva aktiviteter enligt Olweus. Att förebygga mobbning innebär att alla vuxna som finns på skolan är medvetna om att åtgärderna gäller alla (Aarland, 1988). Man kan övervaka platser som t.ex. cykelställ eller toaletter, där man misstänker att mobbning kan förekomma. Lärare och rastvakter bör regelbundet besöka och kontrollera sådana ställen för att visa för eleverna att man tar det på allvar. Denna övervakning ger barnen trygghet att vistas överallt i skolan. Även att ta reda på vilka som ofta är involverade i mobbningsituationer ger en möjlighet för vuxna i skolan att hålla ett öga på dessa elever för att förhindra framtida mobbningsituationer. Olweus (2001) anser att det är viktigt att förstå vad som ligger bakom problematiskt beteende hos de barn som är inblandade i mobbningen.

Elever som ofta är ensamma under rasterna eller i klassrummet bör aktiveras. Som vuxen i skolan ska man även vid varje lämpligt tillfälle göra det klart för eleverna att mobbning är oacceptabelt och inte är tillåtet och att varje form av mobbning kommer att bestraffas. Detta minskar möjligheten för mobbaren att hävda att denne inte visste om det (Sharp & Smith,

1997). I förebyggande arbete mot mobbning kan även diskussioner användas som syftar på attitydbildning. I samma syfte kan filmer användas om våld och mobbning och även drama (Pikas, 1989). Varje skola borde ha en handlingsplan med beskrivning av hur man ska gå till väga med att upptäcka, handla och åtgärda mobbning. Arbetet kan bedrivas på tre nivåer, som förebyggande, åtgärdande och uppföljande (Höistad, 2001).

4.3 Vuxnas agerande i skolan

Höistad (2001) skriver att många lärare under rasterna och lektionerna ser att elever ge sig på någon annan elev. Ofta får läraren höra att det bara är på skoj. Det är svårt att avgöra när det är skoj eller allvar. Om läraren frågar den mobbade eleven får han oftast svaret att det är på skoj eftersom mobboffret sällan vågar svara något annat när mobbaren eller mobbarna står bredvid. Om han skulle medge att det handlar om mobbning skulle mobbningen bli ännu värre. Det är viktigt att läraren pratar med alla inblandade i en mobbningssituation separat i enrum. Elever vill att läraren ska bry sig och våga lägga sig i deras uppföranden. Även om eleverna förnekar att mobbningen sker kan man som vuxen aldrig vara helt säker på att det verkligen är så. Lärare och andra vuxna kan tycka att det inte ser så allvarligt ut i vissa situationer. Den vuxne har inte rätt att avgöra om det som sker är en bagatell utan att veta bakgrunden. Den vuxne kan i dessa fall utgå ifrån sig själv och sin egen uppfattning av situationen: *”Som lärare får man ibland bjuda på att vara en av de där hopplösa humorbefriade vuxna som alltid ska lägga sig i. Med den reaktionen blir man en tydlig vuxen och skyddar mobboffret utan att någon märker det”* (Höistad, 2001: 84). Enligt Höistad ska vuxna *”säga ifrån på skarpen”*. Med detta är budskapet till mobbaren att en vuxen ser och att mobbare inte ens ska försöka göra *”dumma saker”*. Budskapet till mobboffret är att en vuxen bryr sig och ska hjälpa en. Vissa vuxna ingriper inte alltid i t.ex. situationer som inte uppfattas som mobbningssituationer för att inte göra bort sig. Vad barn och elever behöver enligt Höistad är *”en besvärlig vuxen som lägger sig i och bryr sig”* (Höistad, 2001: 85).

5. METOD OCH URVAL

5.1 Metodval

Vi har belyst litteratur som presenterar ledande forskning som är relevant för mobbningsproblematiken. Det har legat i vårt intresse att studera mobbning utifrån barnperspektivet, vilket dominerar i vårt arbete, men för att få en mer heltäckande bild av

mobbningsproblematiken valde vi att även ta med klassföreståndarens tankar om mobbning. Vi valde att ge eleverna själva chansen att definiera begreppet mobbning. För att inte göra inskränkning på deras integritet var vår uppgift att inte ta med elevernas personliga erfarenheter av mobbning utan vi försökte hålla intervjuerna på mera allmän nivå. Vi reserverade oss dock för att eventuella personliga erfarenheter kunde träda fram, men dessa låg inte till grund för vår framställning i arbetet. I stället koncentrerade vi oss på hur eleverna tänker om mobbning, upplever det som fenomen och hur klassföreståndarens uppfattning överensstämmer med detta.

I vår studie har vi valt att använda oss av kvalitativ metod. Det innebär att vi har genomfört observation i skolmiljön samt individuella semistrukturerade intervjuer med elva elever och en intervju med elevernas klassföreståndare för att förstå hur mobbning definieras ur deras perspektiv. Vi valde detta sätt då vi ansåg att det skulle ge oss större möjligheter att få mera omfattande svar än om vi skulle använda oss av kvantitativ metod. Nackdelen med att använda sig av kvalitativ metod i vårt arbete kan vara att den omfattar en mindre representativ grupp av barn än vad som skulle ha varit fallet om vi skulle ha gjort en kvantitativ studie.

5.2 Urval

Urvalet är avgränsat till en sjundeklass i en skola i en medelstor kommun. Orsaken till att vi har valt denna skola är att vi fick tillåtelse av rektorn att genomföra vår studie där. Vi har valt sjundeklassare för att barn i den åldern har lättare för att uttrycka sig än vad yngre barn har. Barnet är på väg in i puberteten och utvecklas fysiskt och psykiskt. Mobbning kan kanske observeras tydligare av lärare och klasskamrater just i den här åldern.

Informationsbrev skickades till alla föräldrar i klassen, där de fick möjligheten att tacka ja eller nej till att deras barn skulle intervjuas. Genom att låta föräldrarna göra ett aktivt val genom att svara på informationsbrevet tror vi att urvalsgruppen påverkades. I början tänkte vi slumpmässigt välja ut fem pojkar och fem flickor från klasslistan, vars föräldrar hade tackat ja. Men eftersom vi fick föräldrarnas samtycke från endast elva elever, fem pojkar och sex flickor, bestämde vi oss för att intervjua samtliga pojkar och flickor. Intervjuerna med barnen skedde i skolans lokal. Vi observerade även elever på högstadiet under rasterna och lunchtiden vid två tillfällen. Eftersom en av klassföreståndarna känner eleverna och situationen i klassen bäst ansåg vi att det skulle vara mest lämpligt att intervjua just honom.

5.2.1 Val av skola

I början tog vi telefonkontakt med olika skolor i den kommunen där vi inriktade oss på att genomföra vår studie. Vi informerade om vilka vi är samt anledningen till kontakten. Att nå vissa skolor per telefon visade sig vara en inte alltför lätt uppgift. Då bestämde vi oss för att åka ut till de skolor som vi var intresserade av för att få personlig kontakt med rektorn. Vi valde en av dessa skolor för att vi blev väl bemötta av rektorn som visade intresse inför vår studie samt att han trots skolpersonalens och elevernas arbetsbelastning gav oss hopp om att kunna genomföra undersökningen.

5.3 Intervjuerna

Vår undersökning genomfördes med hjälp av individuella semistrukturerade intervjuer. Vi har intervjuat 11 barn, fem pojkar och sex flickor. Valet att intervju elever individuellt grundades på vår uppfattning om att en elev i årskurs sju har sina egna funderingar om mobbning och att en elev inte behöver anpassa sina tankar till andra vilket det skulle kunna innebära om intervjuerna skulle genomföras i grupp. Samtidigt ville vi undvika att de intervjuade eleverna känner sig utsatta om de skulle berätta om känsliga upplevelser. Vi var även intresserade av genusperspektivet och därför bestämde vi oss att intervju både pojkar och flickor. Vi har träffat varje elev vid ett tillfälle under en veckas tid. Eleverna anmälde frivilligt sitt intresse för intervjuerna. Vi tyckte att det var viktigt att det inte var läraren som valde ut vilka elever som skulle intervjuas eftersom vi inte ville att någon skulle känna sig utpekad. På så sätt undvek vi också risken för att läraren skulle kunna välja ut speciella elever, vilket skulle kunna påverka resultaten.

Under intervjuerna har vi använt bandspelare och anteckningar. Vi avlyssnade de inspelade banden och skrev ner materialet, vilket analyserades därefter. Vi har ställt samma frågor till både pojkarna och flickorna, men eleverna hade möjlighet att till en viss del själva styra intervjuernas innehåll (se bilaga 3). Intervjuerna var upplagda på det viset att en av oss endast intervjuade pojkar och den andra intervjuade endast flickor. Detta valdes för att få ett samlat pojk- respektive flickperspektiv. Under intervjuerna hade en av oss rollen som den aktiva intervjuaren och den andre satt vid sidan om och antecknade. I slutet av varje intervju kunde bisittaren ställa extra frågor till intervjupersonen. Vi har även intervjuat en av klassföreståndarna som har mest kontakt med eleverna i denna klass. Frågorna i lärarintervjun motsvarade frågorna i elevintervjuerna (se bilaga 4).

5.4 Etiska överväganden

Fem dagar innan vi skulle genomföra våra intervjuer hälsade vi på klassen på en av lektionerna. Vi berättade om studien som vi tänkte genomföra i klassen och lämnade informationsblad om vår undersökning till alla elevernas målsmän. Därefter fick dessa ligga till grund för vårt val av vilka barn som skulle medverka. Vi lovade att aidentifiera intervju- och observationsmaterialet genom att använda oss av fingerade namn. Vi informerade barnen om att vi inte kommer att svara på frågor om vem som har sagt vad. När det under intervjun uppstod att barnen ville nämna namn påpekade vi att det inte behövdes. Vi informerade klassen att vi var där inte för att undersöka vad som pågår i just deras klass, utan att vi skulle titta på en mera allmän nivå hur de tänker om mobbning. Men under vår vistelse i skolan fick vi en känsla av att denna klass inte valdes slumpmässigt av rektorn utan på grund av en förmodan om pågående mobbning. Vi funderade lite på om detta kunde påverka våra tankar. Vi undrade mycket över vem eller vilka som kunde vara inblandade i mobbningen. Detta styrde omedvetet våra tankegångar före och efter intervjutillfällena.

5.5 Tillförlitlighet

Intervjuerna genomfördes i ett samtalsrum med trevlig interiör och under de undervisningstillfällena som lärarna själva valde. Detta verkade positivt på våra intervjupersoner eftersom de kände sig mindre stressade. Tillförlitligheten kunde påverkas även av respondenternas stämning just den dagen de intervjuas. Våra intervjusituationer kunde verka konstlade och genom att spela in dem på band tror vi att intervjupersonerna kunde hämmas något i sina svar (Denscombe, 2000). Kroppsspråket har i detta avseende gått förlorat, men denna information kändes inte viktig att ta upp i uppsatsen utan var endast något som vi funderade över när det gällde om respondenterna var uppriktiga i sina svar.

Vi inser att vi som intervjuare och våra intervjupersoner kunde ha en viss inverkan på varandra, därför är vi medvetna att det var svårt att uppnå objektivitet. Vidare kunde respondenternas uttalanden påverkas av vår egen identitet, som kön, ålder och etnicitet. Sådan påverkan kallas för intervjuareffekt (Lundahl, Skärvad, 1999). Vi var medvetna om att vid intervjuer där intervjupersoner ska berätta om vad de tycker och tänker är det inte självklart att dessa berättelser återspeglar hela sanningen. Enligt Denscombe (2000) kunde detta ha en ogynnsam effekt på materialets tillförlitlighet. Respondenterna kunde svara som de trodde att

vi som intervjuare förväntade oss. Vi var noga under intervjutillfällena att inte kränka respondenternas integritet när de kom in på mycket personliga och känsliga tankar.

Tillförlitligheten kunde även påverkas av de redan intervjuade eleverna, som kunde informera de andra om intervjufrågorna, och därför få mera tid på sig att fundera över temat. Även lärare kan ha pratat om temat under vår intervjuvecka. Detta kunde uppmärksamma respondenterna över problematiken. Vi valde att intervjua läraren sist för att inte själva påverkas av hans svar under intervjuerna med eleverna. Med lärarens intervju förväntade vi oss att han känner till fakta och har kunskap om det ämnet som diskuteras.

Att ha direkt kontakt med respondenten under intervjun gjorde att vi ofta kunde förhålla oss till datas relevans och riktighet (Denscombe, 2000). Hög svarsfrekvens tycker vi utmärker vårt intervjumaterial. Några ord i en av intervjuerna var dock svårt att förstå p.g.a. dåligt ljudkvalitet, men detta tror vi inte påverkade vårt resultat avsevärt.

6. RESULTATREDOVISNING OCH ANALYS

Innan vi påbörjade intervjuerna observerade vi en del högstadieelever för att få en liten överblick över hur eleverna kan bete sig under rasterna. Vi ville se elevernas skolmiljö när de under de intervjutillfällena skulle berätta om t.ex. särskilda platser på skolan. Observationsmaterialet har vi inte analyserat utan vi bestämde oss att det ska stå för sig själv för att ge läsaren en bild av skolans miljö under rasterna.

Intervjuerna med eleverna i årskurs sju skedde i samma samtalsrum i skolan under alla intervjutillfällen. En av våra frågeställningar har varit om det finns någon skillnad mellan hur pojkar och flickor tänker om mobbning. Finns det skillnader redovisar och kommenterar vi dessa annars presenterar vi svaren utan någon särskild skillnad mellan könen. Samtidigt presenterar vi omväxlande vad eleverna har sagt med vad forskarna har för åsikter.

6.1 Observation

Under väntan på att barnen skulle lämna in föräldrarnas samtycke observerade vi högstadieelever. Observationen genomfördes under rasterna och även under lunchtid både på skolgården och i skolans lokaler.

Skolgården är uppdelad på det viset att högstadieelever har sin egen gård. Detta anser vi är bra eftersom ansvariga lärare kan ha bättre uppsikt över gården och barnen som vistas där. I litteraturen diskuteras fördelen med avgränsade gårdar på skolorna vilket hjälper att begränsa mobbningen mellan äldre och yngre elever på skolan. Nackdelen med begränsade gårdar kan vara att barnen i olika åldrar lär sig i mindre utsträckning relationerna mellan varandra. Barnen kan uppfatta det som en konstlad situation. Olweus (2001) menar att visa varandra respekt och omtanke är viktigt i barnens utveckling

Vi upptäckte att pojkarna har mycket kroppslig kontakt med varandra. De hängde på varandra, puttades och knuffades, hoppade och låg på varandra oftast i en större grupp på initiativ av en dominant pojke. Denna grupp kunde vara öppen för pojkarnas flickvänner. Flickorna däremot delades in i mindre grupper som bestod av två till tre individer. De spenderade sin tid med att prata med varandra. Vi märkte väldigt få vuxna i skolans korridorer som skulle vara tillgängliga för eleverna. Däremot fanns det alltid någon vuxen på skolgården.

6.2 Elevernas definition av begreppet mobbning

På frågan ”Vad tycker du är mobbning” svarade nästan alla intervjuade pojkar och flickor att det innebär att utsätta en eller flera personer för kränkande behandling under längre tid.

”Det är när en eller flera personer blir under en lång tid utsatta, när de är taskiga mot en hela tiden utan något stopp och det är inte en... utan många under flera månader...” (Calle).

Denna definition överensstämmer i stort sätt med forskarens Dan Olweus definition om mobbning (Olweus, 1999).

En av pojkarna har missförstått denna fråga och svarade i stället på vad han tycker om mobbning: *”Jag tycker att det inte är bra. Det är onödigt”* (Albin). När det gäller tid var alla pojkarna överens om att det kan handla om veckor eller månader. Utsattheten enligt pojkarna kan visa sig i form av att man retar någon genom att säga fula saker eller kommenterar saker som personen inte uppskattar eller det kan visa sig även i form av fysiska angrepp då man slår den som mobbas. En av pojkarna definierade mobbning även som utfrysning av någon person som inte får vara med.

”Jag tycker att det är när man utfrysar personen, att man inte får vara med, att man är elak mot den person hela tiden. Det tycker jag är mobbning...Man kan ju ta och reta eller hålla på med den personen hela tiden...reta den...sånt...varje dag...ja eller låta de inte spela fotboll eller basket...nåt sånt...alltså låter de inte vara med.” (Emil)

De vanligaste svaren vad flickorna ansåg vara mobbning, var att man retas eller är taskig mot någon under långa perioder. Att reta kan ske fysiskt genom att slåss, psykiskt genom utfrysning, verbalt genom att säga dumma saker eller genom att skoja, vilket i vissa fall kan uppfattas som mobbning.

”När man håller på att retas, reta någon annan, hackar på den hela tiden. Ja det är det jag tycker det är mobbning, att man hackar hela tiden.” (Eva)

Retsamhet räknas som mobbning där man ständigt upprepar handlingar som orsakar obehag hos den som blir retad (Olweus, 1999).

Flickorna uttryckte också vad de tycker om mobbning och de är alla överens om att det är dåligt att mobba.

”Jag tycker att det är fruktansvärd, jag tycker att alltså det är fruktansvärd att folk ska behöva utsättas för mobbning för att folk inte mår alls bra och det finns vissa som till och med tar livet av sig som det, det har blivit så himla fruktansvärt dåligt att de tar livet av sig, det tycker jag inte folk ska behöva göra. Det ska man inte göra” (Alma).

Sharp och Smith (2003) poängterar att mobbningen skadar mobboffret och kan leda till att denne tar livet av sig.

6.2.1 Fysisk mobbning

Några av pojkarna exemplifierade mobbning som när *”... kanske vissa slår ju också”* (Albin) eller *”... några som börjar slå honom och han kan inte göra något i sitt försvar”* (Bertil). Enligt pojkarna är detta beteende ett rätt ofta förekommande fenomen. Detta exempel som enligt pojkarna uppfattas som mobbning placerade vi under fysisk mobbning. Höistad (1995) utgår ifrån samma förklaring till fysisk mobbning.

Med fysisk mobbning menade också flickorna att *”ibland kanske de slår...”* (Berit) men även att man *”håller på knuffas”* (Diana) annars är den psykiska eller verbala mobbningen vanligare hos flickorna.

”Vi flickor är inte så mycket att slåss, vi kanske mer diskutera och skrika på varandra medan killarna kan komma in på slagsmål och så där. Jag säger att flickorna inte är oskyldiga till slagsmål för att de kan slåss lika mycket som killar kan. Men killar är mer de tar inte det och diskuterar, de går rätt in på slagsmål oftast” (Alma).

Olweus (1999) konstaterar att flickors mobbning innehåller mindre fysisk våld och är svårare att upptäcka, då flickorna i större utsträckning baktalar, utestänger och manipulerar kamratrelationer.

Några flickor menade att vara taskig mot någon kan vara att man tar ryggsäcken ifrån en person eller tar böckerna för att gömma eller slänga dem i leran. Dessa sätt att mobba är enligt Höistad (2001) fysisk mobbning. Sharp och Smith (2003) ansluter sig till Höistads tankesätt om att ta saker ifrån någon eller förstöra dessa som fysisk mobbning. Andra forskare som Olweus (2001) anser däremot att fysisk mobbning enbart är negativa handlingar genom fysisk kontakt.

6.2.2 Psykisk mobbning

När det gäller psykisk mobbning uttalade sig pojkarna som att *"man håller väl på... mot en och kanske skrattar åt den..."* (David). Heinemann (1987) poängterar att alla någon gång har upplevt situationer där en människa blivit utskrattad. I dessa situationer kan vissa personer känna sig kränkta. I det avseendet kan utskrattning likna mobbning, speciellt när utskrattning är riktad mot att utesluta någon från andras gemenskap.

Några elever tyckte att skvallra om något som man fått veta i förtroendet är ett sätt att utesluta en från kamratgruppen.

"... Man kan säga någon hemlig sak som man hade sagt till en som en vän och som man inte vill att man ska säga och som man säger till hela klassen..." (Bertil).

Enligt vissa forskare använder sig både pojkar och flickor av skvaller, men den formen av mobbning är vanligast bland unga flickor. Tillgången till det senaste skvallret innebär även att ha makt (Eriksson, Lindberg, Flygare, Daneback, 2002).

Pojkarna menade att man kan mobba även för att *"... man hade tyckt någonting som ingen annan tycker"* (Albin). Flickorna förstod under psykisk mobbning att man *"fryser ut de"* (Alma) eller *"stänger den ute"* (Eva) från kompisgänget. Vidare händer det att man omringar eller följer efter mobboffret. Vanligt är också att det uppfattas som mobbning när man pratar nedlåtande om någon och viskar bakom ryggen på någon.

”Det, ja det kan det va liksom va så jättesmått så snackar man skit om en så här, men vissa vet ju om det så vissa säger åt den, oh gud vad du är mobbad, vad gud vad du är udda, och sånt här.” (Clara)

Det överensstämmer med hur Gunnar Höistad (1995) definierar psykisk mobbning.

Det framkommit även av pojkarnas uttalanden att utfrysningen bland pojkarna existerar och visar sig genom att vissa pojkar av någon anledning inte får vara med på någon aktivitet under rasten. Pojkarna uttalade sig om utfrysningen som att *”... man inte får lov att vara med”* (Calle). Heinemann (1987) menar att gruppen utövar tryck på en individ och det förväntas av individen att anpassa sig till gruppen. Detta kunde enligt pojkarna bero på att man upplever att en del personer inte är lika duktiga på att göra vissa saker, exempelvis spela fotboll eller basket. Utfrysningen kunde även ske på grund av att *”... någon håller på en speciell aktivitet eller sak...”* som kan uppfattas avvikande, exempelvis syssla med *”sådana klassiska grejer ... som att spela flöjt eller fagott”* (Bertil).

6.2.3 Verbal mobbning

Alla pojkarna uttalade sig här att det kan innebära att säga dumma eller elaka saker till någon som exempelvis kalla någon för ”bögard”. Man kan även kalla andra fula saker *”när man ska duscha, så kanske man är lite fetare eller har lite kulmage”* (Emil). Pojkarna menade att det är väldigt typiskt när man använder vissa uttryck som ”du är dum i huvudet...”. Även Höistad (1995) menar att detta beteende räknas som verbal mobbning.

”Ja, som nån kanske har problem med matte eller problem med eller alla har problem med olika saker, vissa är bättre men så kanske nån mobbar en annan alltså, säger att den är väldigt dåligt och inte kan nånting att den ja att han borde gå i en annan klass eller nåt sånt” (Clara).

Med verbal mobbning menade flickorna att man diskuterar, fäller kommentarer om en eller skriker på varandra. Att retas och att vara taskiga mot varandra är mycket vanligt hos flickorna. Att retas innebär för de flesta flickorna att kalla någon för fula namn, förolämpa den person och säga dumma och fula saker till honom eller henne som t.ex. att bli kallad plugghäst när man är bra på ett ämne. Om man inte är bra i skolan kan man också råka ut för mobbning enligt en annan flicka. Sharp och Smith (2003) uppfattning angående verbal mobbning överensstämmer med det som flickorna uppgav.

6.2.4 Mobbning eller bara på skoj

Mobbningen kan ibland uppfattas som skoj. Det ställdes inte någon direkt fråga om var gränser går mellan skoj och mobbning under intervjuerna. Pojkarna uttryckte inte alls var gränsen kan gå. Flickorna däremot tog själva upp diskussionen om ”mobbning eller bara på skoj”. Vi presenterar därför hur flickorna uppfattade skillnaden mellan mobbning och skoj.

Det är inte lätt att skilja mellan skoj och mobbning tyckte flickorna.

”De kan gå och tjata om nånting som kanske inte är, som kanske är bara på skoj egentligen men sen blir det till mer och mer och den personen kanske inte känner det som skoj längre. Jag tror, jag tror det är väldigt svårt att veta. Det är viktigt att man inte håller på för länge för då blir det ju synd om personen” (Berit.)

Höistad (2001) anser att det är svårt att avgöra när det handlar om skoj eller mobbning. Detta p.g.a. att mobboffret i närvaron av mobbarna inte erkänner att det inte är skoj.

Att få smeknamn menade flickorna kan i vissa fall också uppfattas som mobbning när den personen inte längre skrattar när den blir kallad för något. Ibland kan en i klassen av misstag säga något som de andra tycker är skojigt.

”Kanske man säger nånting sen så kanske inte är så menad så och sen så tycker de andra att det var jättekul och så håller de på med det lika mycket, jag vet inte det händer nog rätt ofta i vår klass” (Diana.)

Enligt Pikas (1989) retar nästan alla någon under förloppet av dagen och att detta förekommer i alla klasser. *”Det gör man därför att det är kul”* (Pikas, 1989:51). Det betyder enligt Pikas att man inte har något egentligen ont i sinnet, men man vill ”testa”. Det är även viktigt anser Horning (1994) att göra eleverna medvetna om att det finns gränser för vad som är skoj och vad som är trakasserier och utstötning.

6.3 Varför somliga mobbar

På frågan ”Varför tror du man mobbar” svarade de flesta pojkarna att det kan bero på att mobbaren försöker ge utlopp för sin aggressivitet. Detta beteende kan vara följden av de problem som eleven har hemma.

”Kanske för att få ut sina aggressioner, sina dumma saker så kanske det känns bättre om man har det... problem hemma eller nåt sånt, få ut det på något. Det är något som vill ha det så slår man en eller säger dumma saker. Så tänker jag väl” (Calle).

Aggressivt beteende är ett utmärkande kännetecken hos elever som mobbar enligt Olweus (1999). Larsson (2000) menar att mobbning uppkommer på grund av att någon eller några behöver få utlopp för sin aggressivitet.

Mobbning kan uppstå trodde pojkarna om *"det inte finns någon som lyssnar på en"* (Emil). Vissa pojkar hade däremot en uppfattning om att man även kan mobba därför att *"... man är elak i överhuvudtaget, man är bara sådan person av sig själv"* (Emil). Det kan även vara så att mobbaren mobbas själv, därför *"vill han göra samma sak med en annan för att få ut det..."* (Albin). Wassberg (1995) menar att mobboffret kan själv mobba p.g.a. sin upplevelse att inte duga.

Det behöver inte vara en speciell sorts människor som mobbar. Pojkarna var överens och uttalade sig här att de tyckte att mobba kan vem som helst. Men för det mesta hade pojkarna en uppfattning att mobbar *"... mest de som mår dåligt..., de som mår bättre gör inte det"*. Det kan vara personer som har problem hemma menade pojkarna. *"De som mobbar kommer från familjer med svårigheter av något slag. Det finns mycket som tyder på att auktoritära föräldrar producerar mobbare eftersom de är aggressiva förebilder"* (Eriksson, Lindberg, Flygare, Daneback, 2002:71).

Pojkarna tyckte även att vara mobbare kan innebära en viss position i klassen. Antigen kan mobbaren få en låg ställning eller en hög ställning. Den höga ställningen kan enligt en av pojkarna betyda att *"... man är tuff och har kompisar därför blir man populär på något sätt"* (Emil). Björk (1999) anser att populariteten kan innebära makten och utgör det synliga beviset på en viss uppnådd frihet.

Många av flickorna tyckte att man mobbade för att man inte hade något bättre för sig, att *"... det är kanske deras hobby..."* (Diana) eller *"... många tycker det är kul..."* (Berit) att såra andra. Mobbarna tänkte helt enkelt inte på vad han eller hon gjorde, mobbningen bara sker menade en av flickorna:

"För att jag tror inte att de bara gå och tänker så mycket på att de gör det medan den som är mobbad känner det kanske" (Berit).

Vissa pojkar och flickor menade att det även kan vara avundsjukan som driver en till mobbning.

”Alltså jag det kanske är t.ex. den som pluggar väldigt mycket och sen så dem andra i klassen som inte bryr sig om så mycket läxor och sånt och då tycker de att man pluggar så himla mycket, det är fel på honom/henne för man ska inte plugga så man mobbar. Men det kan vara andra saker också t.ex. det kan va att man tycker den personen är bara fel, klädd inte i modekläder. Det kan va sånt också” (Frida).

Exempelvis nämnde en av pojkarna att om man inte är *”bra i skolan...”* (David) så mobbar man den som är duktig. När någon fått bättre på ett prov eller pluggar mera än andra kan dessa mobbas genom att t.ex. bli kallad för plugghäst. Axelsson och Kjellberg (2001) anser att klasskamraternas avundsjuka kan komma till uttryck genom utstötning och mobbning. Mobbaren enligt pojkarna kan ge skulden för mobbningen av mobboffret genom att säga att denna klär sig annorlunda eller helt enkelt inte passar in i kamratgruppen. Det är då lätt att skylla på utseendet eller beteendet av den som bli mobbad.

6.3.1 Mobbarens personlighet som orsak till mobbning

Det finns olika orsaker som kan bidra till att man blir mobbare menade eleverna. De flesta pojkarna och flickorna definierade mobbaren som en person som har vissa problem under sin uppväxt samt att det finns något hos den personen som den inte mår bra av. Det kan vara dåligt fungerade relationer med föräldrar, att föräldrar inte tar barnet på allvar och inte hjälper barnet med läxor eller att barnet känner sig ensam. Dåliga uppväxtförhållanden kan skapa barn som har ett aggressivt beteende i många olika situationer. Mobbare kan utveckla detta utmärkande kännetecken om föräldrarna inte ger barnet tillräcklig med kärlek, omsorg och uppmärksamhet (Olweus, 1999). Alla pojkar och några flickor var överens om att mobbaren inte mår bra av att mobba och kan få dåligt samvete efter mobbningen. Så här uttalade sig en av pojkarna på frågan om *”hur tror du att den som mobbar känner sig”*:

”Dåligt, tror jag. Han känner sig illa. Annars skulle han inte mobba, men det är de som mår bra... finns det säkert också någon... Oftast mår de väl dåligt. Han mår dåligt därför att han inte har det bra hemma liksom, blir kanske mobbad själv lite grann eller ingen hjälper honom med läxor, nåt sånt. Kanske så vill han liksom samma sak med en annan för att få ut det på en annan” (Calle).

Enligt Fors (1993) är det sannolikt att mobbare tidvis mår psykiskt dåligt av mobbningen och tidvis något bättre.

Några pojkar tyckte att det kan vara föräldrar som har problem själva, att *”föräldrar är alkoholister...”* (Emil). En del av flickorna uttryckte det som att mobbaren *”är olycklig själv*

och så vill han inte att de andra vara lyckliga” (Alma). Flickorna trodde att mobbaren kan ha problem hemma eller har själv varit utsatt för mobbning och vill ge igen på något sätt genom att mobba själv.

I Olweus (1999) forskning uppmärksammas det att vissa mobboffer kan ge igen genom att mobba svagare elever. Mobbaren kan vara vem som helst uttryckte de allra flesta flickorna och pojkarna. Han eller hon *”kan vara en helt normal människa som bara vill passa in”* (Clara). En av flickorna tyckte dock att det är de tuffa, mest coola i klassen som vågar mobbar andra:

”Ja det är de som är de som är tuffa, de som är i de här gängen som tror att de är bäst, det är de som är mest framå i klassen som är de som är coola... för de andra vågar inte” (Diana).

Dessa mobbare har enligt Olweus forskning ett starkt behov av att dominera, hävda sig med hjälp av makt och hotelser och framstår som tuffa med lite medkänsla mot de som bli mobbade (Olweus, 1999).

6.3.2 Medlöparnas roll i mobbningsprocessen

Både pojkarna och flickorna var överens om att mobbningen för det mesta bedrivs i grupp, men det kan även förekomma i vissa fall att det är en person som mobbar. Ibland kan en mobbningssituation uppstå utan att den personen egentligen ville mobba en annan person. De flesta flickorna var överens om att mobbaren mera sällan kan ha en ensam roll för att man inte vågar mobba själv.

”Ja den kan ha det men det är oftast inte så för att den tänker, aha om jag är ensam och jag börjar mobba denna person så kan den säga till mig, eller komma med flera, kalla på flera, kalla på hjälp från flera, då blir det jag som blir mobbad till sist” (Alma).

Sharp och Smith (2003) uppger att flickor oftast mobbar i grupp. Att mobba i grupp är viktigt för flickor eftersom det är ett sätt att vara accepterad av gruppen. Dessutom vill flickor också tillhöra *”den rätta gruppen”*, vilket kan leda till rivalitet (Eriksson, Lindberg, Flygare, Daneback, 2002).

Alla elever tyckte att antalet personer i gruppen kan variera.

”Det kan vara fyra, fem, tre, det kan vara fler eller bara två. Storleken har kanske inte så stor betydelse. Det kan vara så att en som mobbar mest och de andra bara håller med han” (Bertil).

Eleverna upplevde att mobbaren oftast behöver ha några personer omkring sig för att underlätta för sig själv i en mobbningsituation. Ju flera man är i gruppen desto lättare är det att mobba menade en av pojkarna. Även Fors (1993) forskning tyder på att mobbning i grupp kan minska känslan av personligt ansvar. Mobbaren behöver enligt Olweus (1999) vara i en grupp, eftersom det innebär att han får mindre motstånd ifrån den som mobbas och slipper oftast att slutföra arbetet själv. Mobbaren behöver bara börja. Pojkarna tyckte även att den som mobbar ofta har en viss ställning i klassen och att *"de andra gör som han säger, sedan kommer flera som kan hjälpa till, så att han behöver inte göra så mycket"* (Emil). Många mobbare är duktiga på att få någon av sina medlöpare att utföra själva "grovarbetet", medan de själv håller sig i bakgrunden menar Olweus (2001). I gänget kan mobbaren känna sig starkare än att mobba själv. Man *"... kan inte hoppa på en lika mycket..."* uppgav en av pojkarna (Bertil).

Gruppen gör att mobbaren känner sig starkare med andra bakom sig menade även några flickor. De uppgav att mobbaren framstår som feg för att den inte vågar mobba själv. Det kan hända att om man mobbar en mot en så ställer sig andra bakom den mobbade och så blir man själv mobbad. Denna rädsla uttryckte flera flickor Om man mobbar i en grupp tar mobboffret det till sig mera än om man mobbar själv tyckte en av flickorna.

"Kanske det, kan inte säga men jag tror inte att den som bli mobbad tar å sig det lika mycket som om det är flera, då vet man att det är en som tycker så, när det är flera stycken så tycker alla att den personen är dåligt" (Clara).

I Olweus (2001) forskning redovisas att en viss obalans i styrkeförhållandet mellan parterna betraktas som mobbning.

6.4 Elever som blir mobbade

De flesta eleverna menade att det kan finnas yttre faktorer hos personen som blir mobbad, men det behöver nödvändigtvis inte vara så.

6.4.1 Yttre faktorer och dess betydelse

På frågan varför man blir mobbad tyckte flickorna att man är lite annorlunda eller sticker ut på något sätt. Andra ansåg att man har något fel eller tycker kanske inte som alla andra.

”Jag vet inte, för att man kanske är lite annorlunda ibland så att man, jag tycker att alla, ingen skulle behöva bli mobbad för alla är på ett sätt ändå likadana men ändå unik allihop” (Alma).

Enligt Olweus (2001) blir eleverna vanligtvis inte eller i mycket mindre utsträckning mobbade på grund av yttre fysiska avvikelser som t.ex. annorlunda dialekt eller kläder. Däremot Fors (1993) menar att de negativa handlingarna i stor utsträckning riktas mot offrets kropp, utseende, klädsel och hygien.

Flickorna menade att vara annorlunda kan betyda att man kanske pluggar mer, får bättre betyg än de andra, har kanske ett litet handikapp eller problem med något annat. Att inte komma överens med någon i klassen kan även vara anledningen till att man mobbas. Man kan också mobbas om man umgås med en person som är mobbad. Att säga saker utan att tänka sig för hur det kan uppfattas av andra kan också ses som mobbning enligt en flicka. Rädslan kan driva en person som är rädd att mobba en annan enligt en av flickorna.

”Man kan vara rädd för vissa saker, man kan va utvecklingsstörd eller nåt sånt och då kan man gå på en, kanske ser konstig ut eller inte vara helt perfekt och sånt” (Diana).

Att ingen är perfekt förklarade en annan flicka, men ändå strävar man efter att passa in i kompisgänget och de krav som gäller där. Dem ska man leva upp till annars kan man bli mobbad enligt vad en flicka trodde:

”Ja, det är oftast så att de i gruppen har krav och då kanske den personen lever inte upp till de kraven” (Eva).

De kraven kan vara att man ska se ut på ett visst sätt som att t.ex. ha en viss klädstil, sminka sig som de andra i gruppen. Att vara för lång eller för kort och kanske för kraftig eller utvecklas snabbare än de andra har också betydelse i flickornas tyckande om att passa in i kompisgänget. Sharp och Smith (2003) menar att elever som i något avseende upplevs vara på något sätt avvikande jämfört med de flesta andra kan bli mobbade.

Att komma som ny elev till klassen uppfattades olika av flickorna. Vissa tyckte att det är lätt för att flickor har lättare att gå fram och prata och fråga saker än pojkar. Pojkarnas blygsamhet kan resultera i att de kan tro en massa saker om en och börjar retas i stället. Men också pojkarna kan lätt släppa in nya elever i kompisgänget med t.ex. att spela fotboll på skolgården enligt en av flickor. Andra tyckte det är inte så lätt att komma in i en ny klass. Det beror på

klassens och elevens sammansättning och på eleven som kommer in som ny. Vissa tycker det är spännande, andra har en massa kommentarer om den nya eleven:

”Så är det nog, ifall den är på något speciellt sätt eller ifall den ser ut på något speciellt sätt eller så där så kanske har den inte lika lätt att komma in, vilket jag tycker är inte så bra tycker jag” (Berit).

Horning (1994) i sin forskning inom området bekräftar att många mobbningsfall har sitt ursprung i ett skolbyte, då en ny elev kan utlösa negativa reaktioner av de andra eleverna.

Andra flickor ansåg att det är något slags spel för att bli kompis med den nya eleven. Det anses ge mera makt till den personen som blir bästis med den nya eleven. Det verkade dock viktigt hur man allra först blir bemött av klassen. Accepterar klassen den nya eleven har denna möjlighet att bli nära kompis med någon direkt eller så kommer han eller hon aldrig in i kompiskretsen.

De flesta pojkarna tyckte också att det måste finnas något avvikande hos en person som utsätts för mobbning. Vissa hade en uppfattning om att något som inte alla andra har eller gör kan uppfattas som avvikelser. Exempelvis *”om man lyssnar på klassisk musik eller spelar flöjt”* (Bertil) eller om man inte spelar fotboll i *”en klass där alla spelar”*(Albin). Det kan vara att man har en viss klädstil eller *”därför att vissa är plugghästar, de pluggar för mycket”* (Bertil). När det gäller kläder kan det finnas de som tycker att alla ska vara klädda enligt senaste mode. Har man inte modeplagg så kan man bli mobbad för det menade pojkarna. Som yttre avvikelse kan även uttalet, dialekt eller utseendet ses som något som inte passar in. En av pojkarna exemplifierade det med att *”... om man kommer från utlandet och inte är som svenskar”* (Calle). Man kan bli mobbad om man är tjock eller mycket smal eller har en annan hudfärg. En av pojkarna exemplifierade på följande sätt:

” T.ex. om det skulle komma någon ny i klassen från en annan del av landet och har en annan dialekt som från Norrland t.ex. då kan man komma på att reta honom för hans dialekt och sånt och kanske kan man mobba i skolan någon. Det kan det vara att det finns alltid någon...ja om man kan tycka att någon kanske är fet eller tjock eller nåt sånt” (Emil”).

Pikas (1989) menar att avvika kan innebära att ha annorlunda kläder, vara någon med utländsk härkomst eller vara för tjock. Och detta kan innebära för den nya eleven att denne testas av andra.

6.4.2 Mobboffrets personlighet som orsak till mobbning

Pojkarna var eniga när det gäller mobboffrets reaktioner på mobbning. De flesta *”kan bli mycket ledsna och arga”* och att *”de känner kanske att de inte orkar...”*(Emil). I värsta fall kan den som mobbas begå självmord trodde pojkarna. Offret kan känna sig illa inombords och *”se ut att inte visa eller bryr sig, men den bryr sig ändå”* (Emil). Pojkarna uppgav också att vissa kan reagera mera utåt genom att börja gråta. Men de flesta pojkarna trodde ändå att det är det vanligaste att man håller sina känslor inom sig.

” Den alltså... den blir antagligen ledsen och den mår alltså illa inombords och det är väl att... tror jag, inte ser ut att visa eller bryr sig, men sen så... de bryr sig ändå egentligen. Det kan vara mera utå. Vissa kanske börjar gråa. Vissa kanske inte visar de utan behåller inombords” (Calle).

Höistad (2001) har i sina studier konstaterat att mobboffret kan präglas av dåligt självförtroende och osäkerhet. Den har lätt för att gråta och anses oftast som fysiskt svagare än sina klasskamrater.

Alla flickorna var också överens om att offret blir ledset på ett och annat sätt. Sättet att visa det på kan variera från person till person. Vissa visar sin ledsenhet först hemma och andra kan bli arga. Flickorna tyckte även att man inte skulle visa att man är ledsen. En av flickorna menade att mobbningsoffer ofta försöker dölja sina känslor. Det gör personen i hoppet om att mobbaren slutar mobba:

”Man blir arg och att man bli ledsen så att det är klart att man bli ledsen, det blir alla men man ska försöka att dölja så mycket som möjligt för att de slutar med det här till sist” (Alma).

Att vara mobboffer innebär att de känner sig *”rätt ensamma”* och ofta inte vågar göra något åt sin situation menade några flickor. Även om denna vågar behöver det inte hjälpa ändå:

”Ibland kanske de säger emot och så bli det fel och så fortsätter de skrattar och då vet man inte vad man ska göra sen. Då blir man liksom bara utstött och känner sig dåligt på allt och ja” (Clara).

De andra vågar inte vara med mobboffer för att själva inte bli mobbade uppgav både pojkar och flickor. Erik Horning (1994) anser att det är av stor betydelse att ge eleverna insikt i gemenskap och kamratskap bygger på att få vara med. Ensamhet är skadlig och innebär att någon är utestängt.

Pojkarna menade att offret oftast upplevs som svagare på något sätt av den som mobbar. Dessa svagheter kan komma i uttryck i personens utseende, kläder, sätt att prata eller göra saker. Men det behöver inte vara något speciellt hos en person för att börja mobba honom, uppgav både flickorna och pojkarna. En av pojkarna menade att det inte alltid finns vissa anledningar för att börja mobba en. *"Ibland kanske är det och ibland inte, liksom. Det är onödigt"* (Albin). En av flickor ansåg också att mobboffret inte behöver vara en speciell person: *"Det kan vara vem som helst... man sticker ut på något sätt"* (Berit). Enligt Larsson (2000) väljer mobbarna en lämplig person vars integritet samt status i elevgruppen är så pass enkel och även ifrågasätts av de övriga i gruppen. Hon menar att mobbarna kan känna sig trygga i att valet av angreppssätt mot denna person kommer att lyckas.

6.5 Uttryck för mobbning på skolan

6.5.1 Elevernas uppfattning av mobbning på skolan

Nästan alla pojkarna uppgav att mobbning i viss grad förekommer då och då på skolan. De menade att mobbningen är något som kan finnas på alla skolor:

"Jag tror... det kan ju förekomma. Jag vet inte riktigt. Jag tror att det kan förekomma på varje skola. Det är inte någon skola som är fri från det. Det kan kanske vara i så fall inte så grov mobbning, kanske lite grann" (Calle).

Flickornas uppfattning om det är vanligt att mobbning sker på deras skola var väldigt olika. En flicka tyckte att det är många som blir mobbade, men mobboffret vet själv inte om det. De flesta flickorna tyckte att det förekommer, är kanske vanligt, men inte så mycket. En flicka trodde att mobbningen inte alls är vanlig på hennes skola. Flickornas förklaringar var också rätt så olika:

"Nej, jag tror faktisk inte det för att på vår skola är det nog ganska många som väljer sin egen stil och är som de själva är och sen så respekterar folk det. Jag tror inte det är så vanligt, men jag vet ju inte ifall folk känner sig mobbad och sånt, hoppas inte det, men det verkar, vissa kanske känner sig, men jag tror inte det" (Berit).

De flesta pojkarna och flickorna försökte reservera sig för förekomsten av mobbning på deras egen skola och i deras egen klass. En pojke t.ex. jämförde med skolor i andra städer: *"Jag tror att det finns mobbning mera i storstäder som Stockholm och Göteborg"* (Emil). Enligt honom kan det finnas en ökad risk att bli mobbad i storstäder p.g.a. att det finns flera personer som bor där. Detta överensstämmer dock inte med Olweus forskning (1999) som hävdar att

mobbing inte är vanligare i storstäder än på mindre orter. Flickorna som trodde att mobbningen förekommer i liten utsträckning menade att mobbningen yttrade sig genom att mobboffret kanske kände sig lite utanför eller att mobbaren fällde många kommentarer.

6.5.2 Särskilda mobbningsplatser i skolan

De flesta flickorna var överens om att man mobbade mest under rasterna på avskilda platser, där lärarna inte fick syn på situationen:

”Korridorerna, matsalen eller kanske nån annanstans, skolgården eller nåt sånt. Ja, mest i korridorerna eller kapprummet och skolgården. Jag tror att det är de vanligaste platserna för att då ser inte lärarna. Liksom det är ju inte allt så att mobbarna håller ju inte på med nån annan ifall nån vuxen ser på” (Eva).

Även Olweus (1999) hävdar att omkring 50-75 procent av mobbningen äger rum under rasterna som t.ex. på skolgården och korridorerna. De flesta pojkarna uttalade sig precis som flickorna om att dessa platser kunde väljas av mobbaren och medlöparna därför att det inte fanns någon lärare i närheten. Mobbaren väljer dessa tillfällen för att kunna mobba diskret:

”Därför att det inte finns någon lärare just då för tillfället där tror jag och man försöker mobba lite diskret” (Emil).

Aarland (1988) anser att de som mobbar vill dölja sin aktivitet. Det kan vara överallt från skolans korridorer till skolgården och t.o.m. ibland också i klassrummet under lektionstid, menar både pojkarna och flickorna. Dessa platser är enligt Sharp & Smith (2003) de mest vanliga på högstadiet och gymnasiet. Pojkarna nämnde också att man kan bli mobbad i gympasalen och omklädningsrummet. Detta instämmer med Höistad (2001) som uppger att omklädningsrummen är en särskild plats där man kan utsättas för kränkande behandling. En flicka berättade att man mobbade mera inomhus på den årstid då man uppehåller sig mera inne i skolan. En annan flicka trodde inte alls på det att det fanns särskilda platser på skolan där man höll på med mobbing, då hon inte trodde att mobbing fanns på skolan.

6.5.3 Elevernas upplevelser av vuxnas agerande

De flesta eleverna vänder sig till någon vuxen person på skolan när de ser att någon blir mobbad. Några flickor menade att detta inte alltid sker öppet eftersom de andra eleverna kan tycka illa om dem som berättar om mobbningen för någon vuxen.

”Löjligt, mesig, de tycker det är alltså att man kan göra nåt själv, men de som blir mobbade de kanske inte säger nåt...” (Clara).

Björk (2000) visar genom sin forskning att en del av problemet med tystnaden kring mobbning är förenat med skam. Hon menar att det är skam att vara mobbad och att någon i familjen är utsatt för mobbning samt att ha mobbning i sin klass eller på skolan. Det är även skam att mobba. Vilket perspektiv man än väljer anser Björk tycks mobbningen vara förenat med skam. Det är därför på grund av skam som är förknippade med mobbningssituationen tar inte den mobbade själv upp sin situation och inte heller övriga inblandade.

Både pojkarna och flickorna trodde oftast att läraren gör något mot mobbningen exempelvis genom att prata med mobbaren, mobboffret och föräldrarna till de inblandade. Pikas (1989) menar att många lärare klarar av att ingripa vid den mobbning som förekommer. Vissa av pojkarna trodde att klassföreståndaren *”ringer antagligen till mobbarens föräldrar, säger att han varit dum, sedan pratar de emellan”* (Calle). En av pojkarna tänkte att klassföreståndaren även skulle prata med hela klassen. Även Olweus (1999) anser det som viktigt att skolan tar kontakt med både mobboffret och mobbarens föräldrar i syftet att informera om mobbningssituationen och försöka inleda ett konstruktivt samarbete mellan parterna. Att kanske prata med rektorn tyckte några flickor och pojkar är nödvändig när mobbningen inte upphör och en flicka tyckte att mobbaren t.o.m. skulle stängas av från skolan om han eller hon inte slutade:

”Nja, helst ska man till en lärare om det inte hjälper kan man gå till rektorn och prata med ... och sen får de ju försöka gå vidare med det...” (Frida).

Att ha så många olika lärare ansåg eleverna som en nackdel för att det händer att man vänder sig till flera lärare utan att det sker någonting:

”Men nu har vi alltid olika lärare så nu ser man inte samma lärare så ofta. Det blir det kanske att varje lärare ser lite av mobbning och tycker det är inget, det är inte så stort, det är liksom bara, jag tror de klarar sig också” (Clara).

Läraren upptäcker oftast mobbningen som sker i klassrummet, men mobbningen sker i stort sätt utanför klassrummet tyckte både pojkar och flickor. Därför skilde sig också svaren något när det gällde att deras klassföreståndare eller lärare är bra på att upptäcka mobbningen. De flesta trodde dock att lärarna anar om det pågår någon mobbning:

”Jag tror att de märker det rätt lätt. Men sen att de inte gör nånting åt det är, jag tror att dem flesta hade gjort nånting åt, men det är inte säkert att alla gör. Men det finns vissa som tycker att man själv ska göra det” (Frida).

Pikas uppger *”när elever klagar över att lärarna inte gör något för att stoppa mobbning så menar de att läraren inte inskrider vid akuta fall”* (Pikas, 1989:35). Eleverna frågar inte efter föredrag eller klassdiskussioner om mobbning anser Pikas, de vill att läraren ska ingripa vid akuta fall.

En annan flicka tyckte det är svårt att upptäcka mobbning för den förekommer inte så tydligt, men å andra sidan tyckte hon att läraren ser ju vilka elever som är ensamma *”... ensam är svag och många är starka...”* (Diana). Inte heller pojkarna tyckte att det var lätt uppgift för lärarna eftersom mobbarna ofta döljer mobbningen för lärarna. Vissa pojkar menade att det kan vara svårt för klassföreståndaren att veta om det verkligen är mobbning eller inte. Därför tycktes det viktigt för pojkarna att försäkra sig om att ett visst beteende pågått under längre tid. En flicka gav förslaget att läraren genom att titta på *”vilka är för sig själva”* (Frida) under lektionstid eller under rasterna kan lista ut vilka elever som eventuellt skulle kunna bli mobbade. Aarland (1988) menar att lärare bör lägga särskilt märke till om det finns elever som drar sig undan under rasterna eller alltid är ensamma när läraren kommer.

6.5.4 Elevernas egen insats mot mobbning

Inte alla elever var eniga i sina svar på frågan vad de skulle göra när de ser att någon mobbar en annan. Vissa visste inte hur eller på vilket sätt de skulle agera i en mobbningssituation. Både pojkarna och flickorna kunde tänka sig att vända sig först till mobbaren och säga kanske *”... men lägg av nu”* som en flicka uttryckte sig (Berit). Några pojkar och flickor tvekade dock om de skulle säga till mobbarna *”att sluta”* samtidigt som pojkarna tyckte att *”det hjälper inte ofta...”* (Albin). Pojkarnas och flickornas tvekan kunde grunda sig på att man inte riktigt vågade att blanda sig i en sådan situation för att man själv kunde bli mobbad eller råka illa ut när det är t.ex. slagsmål.

”Jag vet inte, jag vet inte riktig. Kanske säger, jag vet inte, jag tror inte. Jag alltså, jag skulle kanske, jag skulle, i den situationen skulle jag nog inte våga bryr mig för att man skulle ju själv bli mobbad. Jag skulle nog ha pratad med den personen efter den hade blivit mobbad, tipsad såna idioter hade du gått ifrån, du är mycket starkare än du tror eller nåt sånt” (Diana).

Elevernas skenbara passivitet kunde även bero på andra orsaker. Pojkarna uttryckte det som att man inte vågade agera i en situation där en äldre elev mobbade en yngre elev. Att elever i lägre klasser utsätts för mobbning av äldre elever förekommer allt mera men mobbningen sker i huvudsak bland elever i den egna klassen eller egna årskursen enligt Olweus (1999). Men det kunde vara ett motsatt agerande när någon mobbar ens bästa kompis. En flicka trodde att hon inte skulle säga lika mycket till mobbaren om denna själv hade blivit mobbad någon gång. Med andra ord kan elevens agerande bero på vem som mobbar eller vem som mobbas:

” Jag vet inte. Jag kanske inte vågat just då eller om det är t.ex. en som man inte riktigt känner så vågar man kanske inte komma in och... om det är kanske äldre som mobbar mindre eller kanske om det är något som mobbar din bästa kompis så kanske vågar man... Jag tror att det kan bero på vem är det som mobbar eller vem som mobbas ” (Emil).

Eleverna var överens om att de skulle vända sig till lärare, klassföreståndaren eller föräldrar om de behövde hjälp i en mobbningsituation. En av pojkarna uttryckte det som att han *”skulle tipsa lärare, rektorn, föräldrarna...”* (David). En av flickorna sa: *”Ja, förälder är väldigt bra att prata med”* (Alma). Horning (1994) menar att skolan ska göra eleverna medvetna om att de kan ingripa när mobbning förekommer samt ska ge dem en handlingsberedskap om de skulle komma i en mobbningsituation. Han menar att skolan ska förbereda eleverna i frågor hur de kan handla bäst i olika mobbningsituationer.

6.6 Mobbningsarbetets förankring på skolan

Alla flickor var överens om att man i skolan har pratat om mobbning. Vissa tyckte att man har pratat om det väldigt ofta, vissa tyckte att man har pratat lagom mycket och andra tyckte att man har pratat lite. Nästan alla pojkarna tyckte att man pratade ibland, *”men inte så mycket”* (Bertil). Samtalen om mobbningen i skolan skedde oftast under svenskundervisningen eller en lektion som kallas Dialogen. Dialogen har eleverna bara i sjunde klass och en gång i veckan på fredagar.

” En gång i veckan. Vi har det i morgon på näst sista lektionen. Jag tycker att man lär sig mycket på det. Det är bra, det är nånting som man lär sig för livet, det är att inte mobba, att säga till nån som mobbar eller så ” (Alma).

Pojkarna berättade att de i denna undervisning ombads tänka på mobbningsituationer eller att de läste böcker *”där det handlar om ... mobbning och ondskan ”* (Emil) och diskuterade syftet och innehållet. Några pojkar nämnde att man i skolan bl.a. pratade om att man inte ska mobba samt hur de som mobbas kunde känna sig. Flickorna berättade att under dessa

undervisningstillfällen är pojkarna och flickorna oftast uppdelade efter kön. Alla flickorna tyckte om Dialogen då man pratar om känslor, självförtroende, mobbning, kompisar, killar, grupptryck och andra tonårsproblem. Flickornas gjorde också olika övningar som t.ex. rollspel där man kan prova på hur det är att vara mobbare eller offer.

”Vi har olika ämnen. Idag hade vi halva tiden mobbning och halva skitsnack och då var vi i ring och så fick en gå ut och sen komma in och så skulle alla stå i ringen tätt ihop och inte få in den personen, personen ska vara därute och försöka att komma in och få kontakt men vi fick inte bry oss” (Diana).

Pikas (1989) anser att man i skolan bör använda sig av olika metoder för att minska mobbning. En grundmetod enligt Pikas är samtal med klassen. Han menar att man som lärare aldrig bör lämna en känslöväckande upplevelse utan att ha en diskussion med elever. Att titta tillsammans filmer om våld och mobbning och att engagera elever i dramatisk framställning är ett annat alternativ. Pikas poängterar även betydelsen av en god personlig kontakt mellan lärare och elever.

En till två gånger om året har man en antimobbningsdag i skolan. Alla klasser från förskoleklass till nionde klass blir uppdelade i smågrupper där man har olika aktiviteter tillsammans som t.ex. att pussla eller att gympa.

”Då lär man ju känna ju liksom lite andra från andra klasser och det är ju för antimobbning som man gör det och det är jag tycker det är rätt kul men det var roligare när man var mindre och träffade lite liksom äldre men nu är det mer så man är bland de äldsta och då är det inte lika kul men man får ändå ställa upp för de mindre” (Berit).

Det händer också att lärare eller rektorn då och då pratar om mobbning i skolan, men oftast är det klassföreståndaren som håller i det. Enligt några flickor har klassen tidigare haft problem med mobbning och då har klassföreståndaren och fritidspedagoger tagit på sig ansvaret för att lösa problemet.

”Men det har blivit bättre och bättre och jag hoppas att det blir ännu bättre. Att man trivs för att man blir bara gladare av att komma till skolan och tänker, vad skönt, nu har jag kompisar, behöver inte bli mobbad” (Alma).

På frågan vad skolan gör mot mobbning svarade de flesta pojkarna och flickorna att de inte visste vad skolan gör, men några var ganska säkra på och några trodde åtminstone att skolan nog gör något åt mobbning. Men vilka insatser skolan hade för att motverka mobbning var för många en svår fråga. Dessa elever uttryckte sig som att *”jag vet inte om det finns något*

sånt...” (Calle). Vissa pojkar upplevde att skolan ingriper bara om det händer något, då *”tror jag att man måste göra något för att lösa det...”* (Bertil). I detta fall menade en av pojkarna att man försöker prata med mobbarna och den som blivit mobbad, samt försöker ta reda på varför man mobbade:

”Man försöker prata med mobbarna... och den som blivit mobbad och så... och sedan ta reda på varför man mobbar” (Albin).

Bara en av pojkarna upplevde att skolan *”försöker göra något för att förebygga mobbning...”*(Emil).

Vissa flickor ansåg att antimobbingsdagarna eller Dialogen räknas som ett sätt att göra något mot mobbning på skolan, andra menade att skolan agerar mot mobbning genom att rektorn ibland pratar om mobbning med elever.

”Ja, så rektorn kanske pratar nån gång så allmänt, men han säger inte nåt sånt där stort till nån speciell sort person utan låter den tänka själv vad den har gjort” (Clara).

Vad skolan borde göra mot mobbning var en svår fråga för de flesta eleverna. Oftast fick vi svaret *”Det vet jag faktisk inte”*. De flesta flickorna var överens om att man borde stoppa mobbningen i skolan, men hur det ska gå till krävde många funderingar kring temat. De flesta flickorna betonade att man ska prata mycket om mobbning samt göra övningar av olika slag. När mobbning uppkommer på skolan ska man ta tag i problemet och prata med alla inblandade personer. Några pojkar uttryckte sig som att det är mycket viktigt att *”se till att de som håller på hela tiden ska lägga av på riktigt”* (Bertil). Man önskade från pojkarnas sida att det skulle finnas klarare regler i skolan när det gällde mobbning. I Olweus åtgärdsprogram mot mobbning föreslås att man ska utveckla klara regler mot mobbning som kan tjäna till hjälp för diskussioner i klassen och vilka påföljder som ska användas när reglerna bryts (Olweus, 1999). Det skulle kännas bra exempelvis för alla elever i skolan om alla var medvetna att mobbningen är oacceptabelt och att det kan leda till avstängning av mobbaren från skolan.

”Att verkligen tar tag i det. Inte bara säga till, verkligen tar tag i dem som mobbar och försöker dem att inse och inte bara säga, sluta med det här” (Frida).

Björk anser att regler inte alltid får den effekt som förväntas. Hon menar att reglerna inte hindrar mobbaren som *”söker efter reglernas skuggsida”*, dvs. en möjlighet att mobba andra

(Björk, 2000:162). Björks uppfattning är att mobbaren har en förmåga att hoppa mellan reglerna, vilket överensstämmer med Olweus (2001) att mobbaren är en regelbrytare.

En av pojkarna uppgav även i sina svar att det är viktigt att arbeta förebyggande. Han menade att man inte behöver prata om mobbning under den obligatoriska undervisningen eller så ofta som en gång i veckan. Det kan vara tillräckligt att prata om mobbning ibland så att *"man tänker mera på det"*:

"Jag tycker att det skulle ha varit bra. Det behöver inte vara för mycket. Inte på vanliga lektioner, men en gång i veckan kanske eller ibland..." (Emil).

En flicka tyckte att skolan egentligen inte kan göra någonting eftersom mobbning alltid har funnits och det kommer att finnas i framtiden också. Hon menade att eleven som bör göra något med sig själv oavsett vad skolan än gör.

6.7 Förslag till att förhindra mobbning

Både pojkarna och flickorna var överens om att det är viktigt att prata om mobbning i skolan för att få mobbaren att förstå att den som mobbas har det väldigt svårt.

"För att mobbaren ska förstå att det kan vara jobbigt... för den som mobbas. Han blir utsatt, han kan inte leka och känner sig ensam" (Bertil).

En flicka exemplifierade med att vissa kändisar berättar om att de mobbades som barn. Eleverna i skolan som bli mobbade kan kanske känna *"... att det är fler än bara en själv som och det finns hopp..."* (Berit). Genom att prata om mobbning förstår kanske mobbaren hur det kan kännas att bli mobbad ansåg de flesta flickorna.

"Då kanske man får säga sitt och så kanske nån annan förstå hur liten man känner sig liksom" (Eva).

Alla pojkarna och flickorna tyckte att mobbningen ska förhindras. Svårare var det att besvara frågan hur man ska förhindra det. De flesta flickorna trodde att man kanske kan minska mobbningen, men inte helt förhindra den.

"Jag tycker i alla fall att den borde minska i så fall om dem inte kan göra nånting åt det för att jag vet att de inte kan göra nånting åt det att det är nånting som man inte kan stoppa vare sig det fortsätter ändå men i alla fall att den minskar att det är fruktansvärt dåligt och folk mår fruktansvärt dåligt av mobbing" (Alma).

En pojke tyckte även att för att förhindra mobbningen i skolan ska man *"... försöka förstå från början varför man mobbar och sedan borde man göra något för att den som mobbar inte gör det"* (Albin). Vissa elever hade funderingar om att eleverna kunde ta mera ansvar för att minska mobbning:

"Det skulle vara bäst om eleverna själva kunde förhindra mobbning, om dem lär sig någon organisation, som hjälper de som är mobbade. Sedan så skulle de säga till att något händer. Sedan så ... prata med föräldrarna, ... så liksom se till att... så att ingen blir mobbad. Det skall vara bäst om dem kunde fixa det, liksom" (Calle).

Samtidigt tyckte några flickor att mobbaren ändå inte bryr sig om att prata om mobbningen för att hon eller han inte har *"såna starka känslor"* och *"tänker bara på sig själv"* (Diana). En annan tyckte att man nästan måste tvinga mobbarna till sådana samtal:

"Jag tycker man kan ha, man ska ha typ en gång i veckan t.ex. och pratar om mobbning för att det är, jag tycker det är fel med mobbning. Man ska nästan tvinga de för att om man tar upp det då kanske det blir bättre, men det är inte säkert, men det kan det" (Frida).

En annan flicka berättade att reklam på TV mot mobbning är bra. Att lärarna skulle *"kolla lite"* (Clara) på rasterna så att eleverna inte har rast själva var ett annat förslag för att minska mobbningen på skolan. Aarland (1988) betonar betydelsen av effektiva rastvaksrutiner för att upptäcka eventuellt våld. Han anser att vaktande måste ingå som en naturlig del av lärarens arbetsdag och inte ses som en tung börda. Rastvakterna kan innebära för elever en harmonisk miljö och även trygghet. Annars tyckte de flesta eleverna att man måste prata om mobbningen, prata med mobbaren och offret och deras föräldrar för att kunna minska mobbningen. Om detta inte skulle hjälpa tyckte några flickor att mobbaren borde stängas av från skolan under en tid *"så att de lär sig faktiskt"* (Frida). Även en pojke tyckte att avstängning från skolan skulle vara bra för mobbare som inte riktigt tog det på allvar när man pratade med dem:

"Se till att de som håller på hela tiden ska lägga av på riktigt så att annars kan man ju avstänga så att de håller på så mycket eller att de kanske inte tar det på riktigt..." (Bertil).

Olweus (1999) menar att byta skola kan vara en åtgärd för att förmå mobbaren att sluta och ändra sitt beteende.

6.8 Sammanfattning

Vår undersökning visar att det är vanligt att mobba genom att retas. Detta tyder på att psykisk och verbal mobbning är ett ofta förekommande fenomen enligt de intervjuade flickorna och pojkarna. Pojkarna tycker också att fysisk mobbning är något som inte är ovanligt bland pojkarna. Det är svårt att urskilja var gränsen går mellan mobbning och skoj menar flickorna. Men alla elever definierar begreppet mobbning som att reta någon, kommentera saker som en person inte uppskattar, säga fula ord till någon, angripa personen fysiskt och även genom att frysa ut en person. Eleverna är eniga även i sin uppfattning beträffande tidsperspektivet vid definitionen av begreppet mobbning. Både pojkarna och flickorna uttalar sig att mobbningen handlar om upprepade tillfällen under längre perioder exempelvis veckor eller månader.

De flesta pojkarna och flickorna definierar mobbaren som en person som mår dåligt samt har vissa problem under sin uppväxt. Vissa pojkar och flickor menar att det även kan vara avundsjuka som driver en till mobbning. Både pojkarna och flickorna är överens om att mobbaren inte mår bra av att mobba. Men det finns även vissa variationer i hur flickorna och pojkarna definierar mobbaren. Att vara mobbaren kan enligt pojkarna betyda en viss position i klassen. Antigen kan mobbaren få en låg ställning eller en hög ställning. Den höga ställningen kan betyda att mobbaren får många kompisar och blir populär. Flickorna tycker att man mobbar andra eftersom det är kul. Både pojkarna och flickorna är överens om att mobbningen för det mesta bedrivs i grupp, men det kan förekomma även i vissa fall att det är en person som mobbar. I gruppen känner sig mobbaren starkare menar eleverna. Att mobba i en grupp oavsett storleken innebär mindre chansen för mobbningsoffret att göra motstånd.

De flesta flickorna och pojkarna menar att det kan finnas yttre faktorer hos personen som kan vara mobbad, men det behöver inte vara nödvändigt. Flickorna menar att man kan avvika genom att plugga mer, få bättre betyg än de andra eller ha ett litet handikapp. Pojkarna däremot upplever att avvika innebär att inte göra saker som är manliga. Detta kan vara att lyssna på klassisk musik eller spela ett visst instrument. Båda könen kommenterar att offret inte följer modet och har en viss klädstil som inte är aktuell. Både flickor och pojkar menar att det kan vara vad som helst hos en person som kan orsaka mobbning. Det kan vara något som anses inte passar in som exempelvis uttalet, dialekt eller utseendet. De flesta pojkarna tror att det är vanligt att mobboffret håller sina känslor inom sig.

Pojkarna tycker att mobbningen på skolan sker då och då medan flickorna är lite mera splittrade i sina svar. Vissa av flickorna tycker att mobbningen förekommer i liten utsträckning och andra tycker att det förekommer mycket. Några elever försöker reservera sig mot att mobbningen finns just på deras skola och försöker att problematisera mobbningen i andra större städer. Nästan alla eleverna är överens om att det finns särskilda platser där man oftast mobbar. Dessa platser väljs av mobbaren för att lärarna eller andra vuxna inte finns tillgängliga där. Som oftast uppräknade platser är skolans korridorer och skolgården. Pojkarna uppfattar också gymnasalen och omklädningsrummet som en särskild plats där man kan bli utsatt för mobbning.

Många av eleverna vet inte riktig hur de ska förhålla sig när de ser att någon mobbar en annan. Vissa funderar på att ingripa, men kan vara rädda för att själva bli mobbade eller råka illa ut. Andra tänker vända sig i första hand till en lärare på skolan i hopp om att de skulle ingripa. Vissa flickor upplever att även om läraren ser mobbningen ingriper de inte alltid. De flesta eleverna tycker dock att man kan vända sig till en vuxen person när man behöver hjälp i en mobbningsituation. Eleverna anser att läraren inte alltid kan se mobbningen då denna oftast sker utanför klassrummet. Men de flesta tror dock att läraren kan ana vilka som kan mobbas genom att titta på dem som är utanför kompiskretsen.

De flesta eleverna vet inte vad deras skola gör mot mobbningen, men de tror att skolan gör nog någonting. Efter betänketid kommer flera elever fram till att vissa aktiviteter och undervisningstillfällen är till just för att motverka mobbningen på skolan. Alla eleverna i våra intervjuer är överens om att man på ett eller annat sätt pratar om mobbning på skolan. Men hur mycket man pratar skiljer sig åt mellan svaren. Vissa tycker att det sker ibland, andra lagom mycket och några tycker att det sker väldigt ofta. Under dessa tillfällen som kallas Dialogen eller på svensklektionerna kan man prata om olika saker som bl.a. om känslor och självförtroende. Förutom dessa undervisningstillfällen anordnar skolan två gånger om året en så kallad antimobbningssdag där eleverna från alla klasser träffas för att göra saker tillsammans. Vissa elever tycker dock att skolan ingriper först när mobbningen sker och inte gör något förebyggande. De flesta eleverna tycker att skolan borde göra mera för att motverka mobbningen. Vissa elever efterfrågar klarare regler i skolan när det gällde mobbning.

Alla elever som vi intervjuade är överens om att det är viktigt att prata om mobbning för att kunna förhindra denna. Flickorna är något osäkra på om man överhuvudtaget kan förhindra

mobbingen, men tror att det kanske går att minska mobbingen. De önskar även att lärarna är mera tillgängliga under rasterna. Vissa elever har funderingar om att ta på sig mera ansvar i skolan medan andra tycker att avstänga mobbaren från skolan är bra för att förhindra eller minska mobbingen i skolan.

6.9 Klassföreståndarens syn på mobbing

I vår uppsats har vi koncentrerat oss på att få ett barnperspektiv genom att intervjua eleverna. Men eftersom vi är medvetna om att det ofta är de vuxnas röster om mobbing som hörs i samhället bestämde vi oss att även intervjua klassföreståndaren för att se om elevernas och lärarens perspektiv skiljer sig åt eller liknar varandra. Vi presenterar klassföreståndarens syn på mobbing i anslutning till sammanfattningen av elevernas intervjuer för att betona betydelsen av barnperspektivet. Vi har även diskuterat paralleller mellan klassföreståndarens och elevernas syn på mobbing i detta avsnitt.

Klassföreståndarens uppfattning av vad mobbing är skilde sig i stort sett inte från elevernas definition av mobbing. Enligt klassföreståndaren innebär mobbingen att kränka en person vid upprepade tillfällen. Det har framkommit tydligt från klassföreståndarens uttalanden att hans uppfattning om vad fysisk mobbing är överensstämmer med definitionen i Brottsbalken 3 kap 5 § (Brottsbalken, 2002). Klassföreståndaren ansåg även att det kan vara något hos en person exempelvis utseendet eller något som personen hade sagt eller gjort som orsakar mobbing. Både klassföreståndaren och de flesta eleverna menade att det inte behöver vara något fysisk hos en person för att mobbingen ska sättas i gång. Det kan vara något som personen hade sagt och som kommenteras tills personen börjar känna obehag. Det rörde även samma uppfattning från elevernas sida att mobbingen kan grundas på vad som helst. Sedan fanns det vissa skillnader i hur pojkarna och flickorna mobbar tyckte klassföreståndaren. Eleverna upplevde också att flickorna har en tendens att gruppera sig och frysa ut varandra, medan pojkarna använder mer fysisk kraft och använder i stor utsträckning nedlåtande ord.

Vem som helst kan vara mobbare, men mobbaren mår troligtvis inte bra av att mobba, menade både klassföreståndaren och eleverna. Orsaken till att vissa elever mobbar andra elever kan vara att miljön och attityderna är hårdare idag än förut enligt klassföreståndaren. Flera elevers uppfattning överensstämde med klassföreståndarens om att rädslan för mobbingen kan driva en person till att mobba. Mobbingen kan grundas på något som

exempelvis att man retar sig på något eller uppfattar något som avvikande, men det är inte nödvändigt. Det är absolut uppenbart att mobbningen är ett gruppfenomen tyckte både eleverna och klassföreståndaren, eftersom mobbning i grupp kan vara grövre än att mobba enskilt.

Det kan vara yttre avvikelser hos en person som kan bli mobbad, men det kan även vara andra orsaker. Som avvikelser kan uppfattas något med kläder, hudfärg, religionen. Mobboffret kan även uppfattas som fysiskt eller psykiskt svag. Den vanligaste reaktionen på mobbningen menade klassföreståndaren kan vara att eleven sluter sig tills det börjar brista. Eleverna ansåg dock att mobbningen inte betyder skam men klassföreståndaren upplevde det. *"Mobbningssituationen är ofta förenat med skam"* (Björk, 1999:112). Enigheten rådde om att mobbningssituationen även kan uppstå på grund av avundsjuka.

Klassföreståndaren och även vissa elever var övertygade om att mobbning förekommer på alla skolor i mindre eller större utsträckning och att det finns även i deras klass, men det är inte lätt att upptäcka den. Det kan alltid finnas platser där mobbningen kan förekomma. Generellt sett kan det vara korridorer, omklädningsrummet och skolgården som klassföreståndaren och eleverna tänkte på. Mobbningen kan uppstå på dessa ställen när vuxna inte finns i närheten. Om mobbningen upptäcks är det viktigt att ingripa omedelbart enligt klassföreståndaren. Man måste få en bild av situationen, kartlägga hur djupgående processen är. Vissa elever saknade klarare regler i skolan när det gäller mobbning. De menade att dessa regler kan mobbaren förmå att avstå från mobbningen.

Enligt klassföreståndaren och de flesta eleverna försöker skolan sätta igång med insatserna oftast i efterhand när det händer något, men det finns inget direkt antimobbningsprogram. Enligt dem kan detta även bero på att situationen i skolan upplevs som ganska lugn i jämförelse med andra skolor i storstäderna som Malmö, Stockholm och Göteborg. En mera utarbetad plan mot mobbning kan vara bra att ha tyckte klassföreståndaren. Det är bra, menade han att arbeta temamässigt och även med drama för att försöka bidra till att förhindra mobbning. Arbetet mot mobbning ska även handla om kontinuitet, menade klassföreståndaren. Hans uppfattning återspeglade det som tas upp i grundskolans läroplan angående att uppmärksamma och vidta nödvändiga åtgärder. Klassföreståndaren efterfrågade förebyggande åtgärder och en mera fungerande handlingsplan. Det är mycket viktigt, enligt läraren att arbeta i förebyggande syftet och också utarbeta en plan för att bearbeta

mobbningen med elever som är inblandade. Även eleverna ansåg att ett förebyggande arbete mot mobbningen är önskvärd.

7. SLUTDISKUSSION

Vi har med vår uppsats utifrån barnperspektivet belyst hur mobbning upplevs av elever i årskurs sju i en svensk grundskola. Samtidigt var vi nyfikna på hur elever av olika kön upplever mobbningen. Vår studie ger också en inblick i vilken mån klassföreståndarens syn på mobbning överensstämmer med elevernas uppfattning om mobbning. Genom att intervjua eleverna har vi fått svar på våra frågeställningar som främst handlade om deras sätt att definiera mobbningsbegreppet samt deras tankar om mobbaren och mobboffret. Eleverna besvarade även frågor om vad de anser om vuxnas agerande i skolan vid mobbningssituationer samt deras tankar om hur skolan förhindrar mobbning. Genom att vi genomförde vår studie endast på en skola med ett fåtal elever anser vi därför att resultatet inte bör betraktas som allmängiltiga.

I vår uppsats har vi kommit fram till att elevernas sätt att definiera mobbning i stora drag överensstämmer med mobbningsdefinitioner av exempelvis Höistad och Olweus. Men dessa forskares sätt att indela mobbning i olika former skiljer sig åt.

Höistad indelar mobbningen i fysisk, psykisk och verbal, däremot Olweus indelar mobbning i direkt och indirekt. Några flickors uppfattning om att vara taskig mot någon t.ex. att ta ryggsäcken ifrån en person eller ta böckerna för att gömma eller slänga dem i leran överensstämmer med Höistads (2001) indelning av fysisk mobbning. Även Sharp och Smith (2003) instämmer med Höistads tankesätt när det gäller fysisk mobbning. Olweus (2001) anser däremot att fysisk mobbning är enbart negativa handlingar genom fysisk kontakt t.ex. spark och knuff. Detta överensstämmer med de flesta pojkarnas uppfattning om vad fysisk mobbning är. Både eleverna och forskare som Olweus och Höistad tycker att fysisk mobbning är mera förekommande hos pojkarna, men även kan förekomma i mindre utsträckning hos flickorna. Våra resultat visade att den verbala mobbningen som t.ex. att retas är vanligast hos både pojkar och flickor. Först under de senaste decennierna har Olweus (1999) omdefinierat mobbningsbegreppet, där han lyfte fram att regelbunden retsamhet mot någon annan också är mobbning. Ändå anser exempelvis Höistad (2001) att den vanligaste formen av mobbning är den psykiska mobbningen. Vi undrar vad Höistads slutsatser angående den höga förekomsten

av psykisk mobbning grundar sig på om enligt honom är den svårast att upptäcka p.g.a. att den är en tyst form av mobbning.

Vi diskuterade Olweus (2001) uppfattning över den mindre betydelsen av yttre faktorer hos mobboffret. I vår studie uppmärksammade vi att eleverna och även klassföreståndare upplever att yttre faktorer kan ha en större roll för om man mobbas eller inte. Yttre faktorer som en avvikelse i klädstil, utseende, handikapp eller dialekt kan vara orsaken till mobbning. Vi tror att om man vill mobba någon så hittar man alltid en anledning. Därför anser vi att ett sätt för mobbaren att komma undan ansvaret och legitimeras mobbningen kan vara att skylla på yttre faktorer vid mobbningssituationer.

Vår undersökning visar även att eleverna upplever att det finns särskilda mobbningsplatser på skolan där inga vuxna finns närvarande. Denna uppfattning delar också elevernas klassföreståndare, dock görs inte något åt det på skolan. Pojkarna uppfattar platser som omklädningsrummet och korridorer medan flickorna uppfattade oftast bara korridorerna som särskilda mobbningsplatser. Höistads (2001) forskning pekar på att i omklädningsrummet trängs både mobbare och offer ihop på en minimal yta, där de dessutom ska klä av sig. Detta gör att många kränkande händelser kan förekomma som bl.a. kommentarer om utseendet, tvångsduschning, gömda kläder och slag. Som vi förstod av både elevernas och klassföreståndarens uttalanden prioriteras inte omklädningsrummet i skolan i jämförelse med andra särskilda mobbningsplatser som t.ex. korridorer och skolgården. Vi undrar varför inte vuxna vågar vara närvarande i omklädningsrummen. Enligt klassföreståndaren finns det rastvakter i korridorer och på skolgården, men det upplever inte eleverna. Vår observation av högstadieeleverna på skolan visade att det fanns många fler vuxna tillgängliga på skolgården än i skolans korridorer. Närvaron av vuxna i skolans korridorer gör det inte lättare att upptäcka mobbning enligt klassföreståndare.

Slutligen efterfrågar våra respondenter en bra fungerande handlingsplan som skulle hjälpa vuxna i skolan att förebygga, uppmärksamma, ingripa och följa upp mobbning. Mobbningen borde straffas på något sätt uttryckte de flesta eleverna. En avstängning av mobbarna skulle vara en bra åtgärd för att ta tag på problemet. Men detta är enligt den svenska lagstiftningen inte genomförbart. Visar samhället med lagstiftningen vem som prioriteras: mobbaren eller mobboffret? Vi avslutar med ett citat från Thörn då vi anser att nuvarande åtgärdsprogram och liknande sätt att förhindra mobbning inte är kompletta. Ändringar i lagstiftningen bör

göras för att skärpa disciplinen i klassrummet och förhoppningsvis minska mobbningen i skolan.

”Förslag om att till exempel flytta elever som mobbar till andra skolor har dock inget brett stöd. Att stänga av stökiga elever från undervisningen under längre perioder är i de flesta fall inte möjligt med tanke på den lagstadgade skolplikten” (Thörn, 2003:123).

KÄLLFÖRTECKNING

- Aarland, Svein Otto (1986) *Mobbning och våld*. Berglings, Arlöv: Natur och Kultur.
- Axelsson, Lena-Maria & Kjellberg, Maria (2001) *Mobbning & Identitet*. Linköping: Linköpings Universitet.
- Björk Gunilla (1995) *Mobbning- ett spel om mak*. Göteborg: Göteborgs Universitet.
- Björk, Gunilla O. (2000) *Mobbning - en fråga om makt?* Lund: Studentlitteratur.
- Brottsbalken 3 kap 5 § (2002) *Sveriges lagar* Stockholm: Fakta info direkt.
- Denscombe, Martyn (2000) *Forskningshandboken*. Lund: Studentlitteratur.
- Erikson, Björn, Lindberg, Odd, Flygare, Erik, Daneback, Kristian (2002) *Skolan- en arena för mobbning*. Kalmar: Skolverket.
- Fors, Zelma (1993) *Obalans i makt. Fallstudier av barnmobbning*. Göteborg: Department of Psychologi University of Göteborg.
- Fors, Zelma (1995) *Makt maktlöshet mobbning*. Stockholm: Liber Utbildning AB.
- Heinemann, Peter-Paul (1987) *Mobbning-gruppvåld bland barn och vuxna*. Lund: Natur och Kultur.
- Horning, Eric (1994) *Mobbning går att stoppa*. Penman Tygelsjö: Norra Skåne Offset.
- Höistad, Gunnar (1995) *Mobbning*. Stockholm: Informationsförlaget AB.
- Höistad, Gunnar (2001) *Mobbning och människovärde*. Stockholm: Förlagshuset Gothia.
- Larsson Eva (2000) *Mobbad? Det har vi inte märkt!* Stockholm: Liber.
- Lp 94 (1994) *Läroplan för det obligatoriska skolväsendet, förskoleklassen och fritidshemmet Lp 94*: http://www.skolutveckling.se/information_om_skolan/pdf/lpo.pdf
- Lundahl, Ulf, Skärrvad, Per-Hugo (1999) *Utredningsmetodik för samhällsvetare och ekonomer*. Lund: Studentlitteratur.
- Olweus, Dan (1974) *Hackkycklingar och översittare*. Stockholm: Almqvist & Wiksell Förlag AB.
- Olweus, Dan (1999) *Mobbning bland barn och ungdomar*. Stockholm: Rädda Barnen.
- Olweus, Dan (2001) *Mobbning i skolan*. Stockholm: Liber.
- Pikas, Anatol (1989) *Så bekämpar vi mobbning i skolan*. Uppsala: AMA dataservice förlag.
- Sharp, Sonia; Smith, Peter K (2003) *Strategier mot mobbning*. Lund: Studentlitteratur.

- Skollagen 1985:1100 (2002) *Sveriges lagar* Stockholm: Fakta info direkt.
- Wassberg, Gun (1995) *Mobbning ett gemensamt ansvar*. Uppsala: Hallgren & Fallgren studieförlag.

BILAGOR

Bilaga 1

Lunds Universitet
Socialhögskolan

Lund, den 3 november 2003

Hej!

Vi är två socionomstudenter som heter Anzjela Aboud och Britta Nilsson. Vi går näst sista terminen på Socialhögskolan i Lund. I utbildningen ingår ett uppsatsarbete som ligger till grund för examination. Detta examensarbete ska handla om hur barn i åldern 13-14 år ser på mobbning. Vi vill gärna jämföra skillnader och likheter mellan tjejer och killar. I samband med att vi vill intervjua 10 elever vill vi också ge möjlighet att titta på klasslärarens perspektiv när det gäller mobbning, men huvuddelen ska vi ägna oss åt att titta på barnets perspektiv. Frågorna vi ställer är av allmän karaktär så att ingen elev behöver känna sig pressad att berätta i fall han eller hon är utsatt för mobbning. Eleverna kommer inte att kunna identifieras av utomstående eftersom elevernas intervjuer avidentifieras. Intervjuerna ska vara enskilda och deras längd är mellan 30-45 minuter. Deltagandet är frivilligt och brev till föräldrarna lämnas till samtliga elever i en klass. Vi kommer sedan slumpmässigt välja ut elever där deras föräldrar och de själva har tackat **Ja** till intervjun. Eventuellt kommer vi att observera barnen under en eller några dagar i skolmiljön. Vi hoppas att er skolan tycker det låter intressant och vill delta i vår studie. Om det finns önskemål från er sida att läsa arbetet kommer vi att skicka ett exemplar när det är färdigt i början av år 2004.

Vid ytterligare frågor kan ni ringa oss:

Anzjela Aboud 040-940819

Britta Nilsson 0413-12357

Med vänliga hälsningar

Anzjela Aboud

Britta Nilsson

Bilaga 2

Hej!

Vi heter Anzjela Aboud och Britta Nilsson. Vi går näst sista terminen på Socialhögskolan i Lund. Vi ska nu skriva vårt examensarbete. Arbetet ska handla om vad 13-14 åriga flickor och pojkar tänker och hur de ser på mobbning. Frågorna rör sig övergripande om ungdomarnas syn på mobbning. Eleverna kommer inte att kunna identifieras av utomstående eftersom intervjuerna avidentifieras och vi kommer inte att svara på frågor om vem som har sagt vad. Vi hade tänkt oss att först göra enskilda intervjuer med pojkar och flickor (ca 30-45 minuter långa) följt av en intervju med elevernas klasslärare. För att genomföra detta behöver vi föräldrarnas/ert tillstånd. Vi hoppas att ert barn vill och får ställa upp i undersökningen.

Har ni några frågor så får ni gärna ringa oss:

Anzjela Aboud 040-940819

Britta Nilsson 0413-123 57

PS. Om det finns önskemål från er sida att läsa arbetet så kommer vi att skicka ett exemplar av arbetet när det är färdigt i början av år 2004.

✂

Ifyllda informationsblad ska lämnas tillbaka till skolan senast onsdagen den 12 november 2003, då vi personligen kommer att hämta dem.

Elevens namn:

-----

får delta i intervjuerna

-----

får inte delta i intervjuerna

Målsmans underskrift

Bilaga 3

INTERVJUGUIDE FÖR ELEVER

1. Vad tycker du är mobbning?
2. Vad är din uppfattning om hur man mobbar?
3. Skulle du kunna komma på ett exempel på en mobbningssituation?
4. Varför tror du man bli mobbad?
5. Hur tror du att den som blir mobbad reagerar?
6. Varför tror du man mobbar?
7. Hur tror du att den som mobbar känner sig?
8. Tror du att det är speciell sorts människor som mobbar?
9. Kan du beskriva en speciell situation som man blir mobbad i?
10. Hur tror du att elever i din klass kan reagera på en ny elev?
11. Tror du att mobbning bedrivs som gruppträck?
12. Tror du att mobbaren har en ensam roll?

13. Tror du att mobbning är vanlig i din skola?
14. Har man i skolan pratat om mobbningen?
15. Tycker du att det är viktigt att prata om mobbning?
16. Tror du att det finns särskilda platser där man mobbar?
17. Vad gör du när du ser att någon mobbar en annan?
18. Vet du vem du ska vända dig till vid mobbningssituationen?
19. Till vem skulle du vända dig till i så fall?
20. Tror du att dina lärare/din klassföreståndare är bra på att upptäcka mobbning?
21. Om Ja, hur reagerar läraren/klassföreståndaren då?
22. Gör din skola något åt mot mobbning?
23. Tycker du att mobbningen ska förhindras?
24. Hur tycker du att man kan förhindra mobbning?

Bilaga 4

INTERVJUGUIDE FÖR LÄRARE

1. Vad tycker du är mobbning?
2. Vad är din uppfattning om hur man mobbar?
3. Varför tror du att vissa elever blir mobbade?
4. Hur tror du eleven som blir mobbad reagerar?
5. Varför tror du elever mobbar?
6. Hur tror du eleven som mobbar känner sig?
7. Tror du att det är viss sorts elever som mobbar?
8. Om ja, kan du beskriva hur dessa elever är?
9. Tror du att mobbning är situationsbunden?
10. Om ja, i vilka situationer tror du att kan mobbning uppstå?
11. Tror du att mobbning bedrivs som gruppträck?
12. Tror du att mobbaren har en ensam roll?

13. Tror du att mobbning är vanlig i denna skola?
14. Tror du att mobbning är vanlig i din klass?
15. Brukar man i skolan prata om mobbning?
16. Tycker du att det är viktigt att prata om mobbning?
17. Har du upptäckt mobbning någon gång?
18. Kan du beskriva den situationen?
19. Tror du att du är bra på att upptäcka mobbning?
20. Tror du att det finns särskilda platser i skolan där man mobbar?
21. Vad gör du när du ser en elev/elever mobbar en annan?
22. Ser du någon skillnad mellan hur pojkar och flickor mobbar?
23. Gör man något mot mobbning i denna skola?
24. Vad kan du göra för att förhindra mobbning?